БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үндезилеттинген

ШЫН

1971 чыл
ЯНВАРЬ
7
ЧЕТВЕРГ
№ 5 (8465).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

ПАРТИЙЖИ НЕГЕЛДЕ

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң бүдүүзүнде ам партия организацияларында эртип турар отчёттар болгаш соңгулдалар—хүннүң чугула айтырыгларын чугаалажыры-даа, организакчы болгаш идей-политиктиг ажылдың сөөлгү чылдарда чедип алдынган аажок улуг дуржулгазының бир янзы көрүлдези-даа болуп турар. Боттарының ажыл-чорудулгазының ажыктыг дээштиин, экономикага болгаш культурага, кижилерни кижизидеринге партийжи салдарның хевирлерин болгаш методтарын коммунистер бүгү талалыг шинчилеп турар. Партия ажылының чугула звенозу партияның болгаш чазактың директиваларының херек кырынга боттанышкынны дээш контроль, хүлээп алдынган шиитпирлерниң күүселдезиниң хыналдазы болуп келген болгаш болур-даа. Ол айтырыглар партия эге организацияларынга отчёттуг хуралдарның кол кичээнгейинге турганы, ам ол айтырыгларга партия конференцияларында база улуг черни берип турары билдингир.

Экономиктиг реформа, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринге үндезилээш, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидер дээш демисел партия ажылының методтарынга, ылаңгыя контрольду организастаарынга чаа негелделерни салып турар. Ону барымдаалааш, партия комитеттери болгаш партия эге организациялары амыдыралда болуп турар фактыларны, болуушкуннарны болгаш чорудулгаларны эртемге үндезилеп үнелеп көөрүн хандырар дээш эвээш эвес чүүлдерни кылган. Коммунистер болза четпестерни даңзылаарынга кызыгаарлаттынмайн, харын контрольдуң ленинчи принциптерин удуртулга болдургаш, бирээде, айтырыгларның алыс утказын тодаргай өөренип, ийиде, ажылды сайзыраңгайжыдарының үндезилелдиг практиктиг хемчеглерин өй-шаанда ап турар. Күүселдениң хыналдазын организастап турарында тодаргай система, хемчег бүрүзүнүң түңнелдерин бедидер дугайында сагыш салыышкынны чогумчалыг чүүл болуп бар чыдар.

Волгоград областың партияның Киквидзенск райкомунуң үлегер-чижээ өөредиглиг. Район комитеди, колхозтарның болгаш совхозтарның эге организациялары шын тарылга ээлчештирилгезин шиңгээдип алырын, көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүттүг сорттарын, эртемниң чедиишкиннерин болгаш ажыл-агый бүрүзүнде мурнакчы дуржулганы нептередирин шыңгыы контрольга алган. Ынчангаш партияның район конференциязынга демдеглеп турганын ёзугаар алырга, ол күженишкиннер чедиишкиннерлиг болган. Беш чыл дургузунда районнуң ажыл-ишчилери тарааның дүжүткүр чоруун гектардан-на алды центнер бедиткен болгаш күрүнеге тараа садар талазы-биле алды чыл планнарын күүседип, төлевилеттингенинге бодаарга барык алды миллион центнер хөй тарааны Төрээн чурттуң шыгжамырынга урган.

Контрольдуң дээштиг чоруу хамыктың мурнунда калбак активтиң — ажылчыннарның болгаш колхозчуларның, специалистерниң, эртемденнерниң дузазы-биле хандыртынар. Ол ажылга массаларның киржилгезиниң хевирлери эвээш эвес. Администрацияның ажыл-агыйжы ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргени боттандырып турар партия эге организацияларының комиссиялары, айтырыгларны чугаалажып көөр кылдыр белеткээрде, а ооң соонда хүлээп алдынган шиитпирлерниң күүселдезин контрольдаарда партия комитеттеринге дузалажып турар тускай бригадалар, бөлүктер дээш, хевирлер-ле хөй. Партия райкомнарының болгаш хооркомнарының СЭКП Уставынга дүүштүр тургустунуп турар доктаамал комиссиялары база ажыктыг рольду ойнаар. Коммунистерниң, бүгү ажылчы чоннарның дуржулгазынга болгаш билиинге даянгаш, партия органнары ажылдың кандыг-даа участогунда байдалды эң хандыр өөренирин, айтырыгларны мергежилдиг шиитпирлээрин болгаш күүселдениң тодаргай хыналдазын хандырып турар.

Адаанда турар органнарның болгаш эге организацияларның отчёттары чергелиг контрольдуң ындыг хевирин калбаа-биле ажыглаарын СЭКП-ниң XXIII съездизи сүмелээн. Ол айтыышкынны күүсетпишаан, партия комитеттери отчёттарның практиказын сайзыраңгайжыдып турар. Оларның дыка хөйү партия организацияларын чүгле ниити ажыл дугайында эвес, харын бүдүрүлгени удуртурунуң, кижилерни кижизидериниң чамдык улуг айтырыгларының талазы-биле база үргүлчү дыңнап турар. Ындыг чорук кайы бир айтырыгны коммунистер канчаар шиитпирлеп турарын хандыр өөренип көөр, дуза чедирериниң хемчээн дүргени тывар арганы берип турар.

Билдилиг тургускан контроль — ажылга ажыл-ишчи бүдүштүг болурунуң чугула көргүзүү-дүр. Маңаа кол чүве — практиктиг түңнел. Ынчалзажок чамдык партия хуралдарынга болгаш конференцияларынга демдеглеп турганын ёзугаар алырга, ол дугайын чамдык черлерде уттуп турар. Контрольду чамдыкта кыры-биле эреңгей көрүлде кылыры-биле болгаш делгеренгей илеткелдер бижиири-биле кызыгаарлап турар. Хыналданың түңнелдери сүмелерни күүседир болгаш ажыл-херекти эдер ужурлуг ындыг кижилерге безин билдинмес артып калыр фактыларны чижекке көргүзүп турар. Төлевилеттинген хемчеглер чамдык черлерде чогуур организакчы ажыл-биле, кадрлардан эргежок чугула негелде-биле быжыглаттынмайн турар.

Чогум-на харын ону дээш—состуң болгаш ажыл-херектиң чаңгыс эвин үреп турары дээш Куйбышев областа Кинельск районнуң партконференциязының делегаттары боттарының райкомун шүгүмчүлээн. Маңаа дүжүттерни бедидер дээш черни суггарары болгаш сугландырары чугула ужур-дузалыг. Ол айтырыгны район комитединиң пленумунга көрүп, багай эвес хемчеглерни ажылдап кылган турган. А ол хемчеглерни оожум боттандырып турар, делегаттарның бодалы-биле алырга, ооң кол чылдагааны болза райком, чамдык эге организациялар хүлээп алдынган шиитпирниң күүселдези дээш контрольду кошкатканында болуп турар.

Ажылдың ленинчи стили партийжи негелделиг болур чоруктаң, ажыл-ишчи контрольдан болгаш четпестерни принциптиг шүгүмчүлээринден чарылбас холбаалыг. СЭКП ТК-ның декабрь (1969 чыл) Пленуму ол дугайын база дагын сагындырган. Партконференцияларның киржикчилери коммунистер ооң шиитпирлерин айытпышаан, сула, инициатива чок ажылдап, партияның, күрүнениң сагылга-чурумун үреп, улустуң байлаан ажыл-агыйжы ёзу-биле көрбес ындыг кижилерден негелдени күштелдирерин чөптүг-биле саналдап турган. Күүселдениң хыналдазы чер болганга дагдынган ажыл-херек дээш, партия шиитпирлериниң болгаш күрүне планнарының күүселдези дээш бедик харыысалгалыг болурунуң ёзузунга кадрларны кижизидериниң дээштиг чепсээ болган турарын чедип алыры эргежок чугула.

Күүселдениң үстүнден хыналдазын болгаш адаандан контролюн шын дүүштүрер дугайында ажыл-ишчи шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартырынга эргежок чугула таарымчалыг байдалдарны тургузар дугайында партия организациялары ам хөй сагыш салып турар. Партияның удуртур органнарының эге организацияларга информастыг илеткелдериниң калбак нептерели бодун шыызыктырып турар. Кадрларның ажыл-чорудулгазында кошкак талаларны болгаш алдагдалдарны өй-шаанда илередиринге, ажыл-херекти экижидериниң тодаргай аргаларын ажылдап кылырда ол илеткелдер дузалап турар. Күүселдениң хыналдазын күштелдирбишаан, улусчу контроль органнарынга даянып, совет, профэвилел болгаш өске-даа организацияларның ажылын билдилиг аайлаштырып турар черлер шын кылып турары ол.

Чаа, 1971 чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш, хоорайның болгаш көдээниң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизинге алдар кылдыр социалистиг чарышты калбаа-биле нептереди берген. Хүлээп алдынган хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседиринге идиг бээр организакчы болгаш кижизидилгелиг ажылды күштелдирер талазы-биле хемчеглер партия организацияларында тодаргайлаттынган. Ол хемчеглерни боттандырар дээш хүн бүрүнүң тодаргай контролю коллектив бүрүзү бодунуң сөзүнге ээ болган турар чорукту чедип алырынга дузалаар.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

НАЙЫРАЛДЫГ УЖУРАЖЫЫШКЫН

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары **Л. И. Брежнев**, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **А. Н. Косыгин** 1971 чылдың январь 5-те СЭКП ТК-га Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары **Э. Герек**-биле болгаш ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **П. Ярошевич**-биле ужурашкан.

Санал-онал чугаалашкаш, талалар Совет Эвилелиниң болгаш Польша Улус Республиканың акы-дуңма партияларын, улустарын каттыштырып турар, бүгү талалыг харылзааларның чедиишкинниг хөгжүп турарын сеткил ханып демдеглээн. Варшава Керээзинге болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинге хамаарыштыр—ийи, хөй-даа талалыг болурунга үндезилээш, политиктиг, экономиктиг, эртем-техниктиг, камгалал кады ажылдажылгазын хаңыладырынче ийи таланың чүткүлдүг илергейлеттинген.

Польша эштер улусчу Польшада ажыл-агый болгаш ниитилел тургузуушкунунуң чогуур өйү келген угланыышкыннарын, ПКАП ТК-ның чедиги пленумунуң соонда ажылчын аңгының, бүгү ажылчы чоннарның, чуртка социализмни улам хөгжүдериниң эрге-ажыктарынга дүүштүр ПКАП ТК-ның, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң ап турар экономика, социал хемчеглерин чугаалаан. Совет удуртукчулар боттарының ээлчээнде ССРЭ-де коммунистиг тургузуушкуннуң чоруп турарын, улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң перспективаларын, СЭКП-ниң XXIV съездизинге белеткелди чугаалаан.

Амгы үеде делегей байдалының айтырыгларының талазы-биле санал-оналын чугаалашкаш, талалар империализмге удур, улустар аразынга тайбыңның быжыглаары дээш демиселге социалистиг чурттарның каттышкан демисел чорударының эң чугула ужур-дузалыын демдеглээш, марксизм-ленинизмниң, пролетаржы интернационализмниң принциптеринге дүүштүр делегейниң коммунистиг шимчээшкинин быжыглаарынга СЭКП-ниң болгаш ПКАП-ның бүгү хемчеглер-биле дуза чедирер деп шиитпирлиин бадыткаан.

Ужуражыышкынга киришкеннерниң ханы бүзүреп турарын ёзугаар алырга, социализм чурттарының дугуржуглуг хемчеглер алыр демисели Европада дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарынга, догуннап турар кызыгаарларның чайгылыш чок болурунга, делегейниң ийиги дайынының болгаш дайын сөөлүнде хөгжүлдениң түңнелинде тургустунган политиктиг боттуг байдалдарны хүлээп көөрүнге шиитпирлиг хемчээлдии-биле дуза чедирген.

Талалар ССРЭ биле ГФР-ниң аразынга, ПУР биле ГФР-ниң аразынга чарган керээлерниң таарымчалыг улуг ужур-дузалыын демдеглээн. Ужуражыышкынның киржикчилери Европаның айыыл чок чоруун быжыглаары дээш демиселге чугула ужур-дузалыг, акы-дуңма Герман Демократтыг Республика-биле ССРЭ-ниң болгаш ПУР-нуң чаңгыс эп-сеткилдиин база катап илергейлээн.

Совет болгаш польша удуртукчуларының ужуражыышкыны СЭКП биле ПКАП-ның, ССРЭ биле ПУР-нуң чугаалашкан бүгү айтырыглар талазы-биле бүрүн чаңгыс аай сагыш-сеткилдиин көргүскен. Ук ужуражыышкын чүректиң ханызындан найыралдыг болгаш акы-дуңма билчиишкинниң байдалга эрткен.

БИСТИҢ республикада

БҮГҮ КҮШТҮ УГЛААН

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Малдың баш санын өстүрер, ооң продуктулуун бедидер дээш эрткен чылын Улуг-Хем районнуң малчыннары шудургу ажылдаан.

Күрүнеге эът, сүт, дүк садарының чыл планнарын ажыр күүсеткен. Бо талазы-биле «Күш-ажылдың хостуу», «Улуг-Хая», Жданов аттыг совхозтарның, «Х Улуг хурал» колхозтуң ажыл-ишчилери чедиишкинниг ажылдап, көргүзүглерин дыка бедиткен.

Чүс баш төрүүр хойга онааштыр чүстен өрү хураганны доруктуруп өстүрген кадарчыларның саны дөртен ашкан. Оларның салгакчылары көвүдеп турар. Мурнакчы саанчылар, бызаа, хаван ажаакчылары, инек кадарчылары районнуң ажыл-агый бүрүзүнде өскенин эрткен чылдың түңнел сан-чурагайлары тодаргай көргүскен.

Малчыннар 1971 чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш, ниитиниң малын кыштан хүр ажырар, оон алыр продуктуну эвээжетпес дээш ажаалда, чемгерилгезин биче-даа кошкатпайн турар.

«Найырал» совхозтуң Үрбүн сүт-бараан фермазының коллективи юбилейлиг чылда бир инекке онааштыр 1499 килограмм сүттү саап алган. Амгы үеде сүт саалдазын кудулатпас дээш демиселди күштелдирген.

Хой оолдаашкыны кайы-даа ажыл-агыйларга удавас эгелээр. Ам безин чамдык черлерде хой хураганнаашкыны эгелей берген.

«Найырал» совхозтуң Сарголла малчыны Салбырның Дойлаада 215, Шаңчыда Сенден Саар-оолда 180 хой оолдаан, баштайгы хураганнар онча-менди доругуп турар.

Улуг-хемчилер бүгү күштү малды хүр кыш ажырарынче, планныг онаалгаларны күүсединче углаан.

Д. АРАКЧАА,
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

Тыва АССР 1970 чылда 22265 тонна сүттү, 26153 тонна 6 центнер эътти, 2701 тонна 6 центнер дүктү күрүнеге саткаш, чыл планын күүсеткен. План күүселдезин районнар аайы-биле алырга мындыг (хуу-биле):

РАЙОННАР	СҮТ	ЭЪТ	ДҮК
Бай-Тайга	111,3	102,5	100,8
Мөңгүн-Тайга	—	104,6	117,8
Барыын-Хемчик	115,0	105,7	92,4
Өвүр	109,9	100,0	86,2
Чөөн-Хемчик	123,1	90,6	108,5
Улуг-Хем	117,8	101,3	106,1
Таңды	114,1	104,6	102,0
Бии-Хем	123,3	103,6	100,8
Тожу	148,7	101,8	91,7
Каа-Хем	111,4	100,3	127,2
Тес-Хем	107,2	97,8	81,2
Эрзин	100,1	100,2	88,3
Кызыл хоорай Соведи	116,8	104,9	108,7
РЕСПУБЛИКА ниитизи-биле	117,2	100,6	100,1

ЧАРЫШ КАЛБАРГАН

АК-ДОВУРАК. (Телефон-биле). «Тыва даг-дүгү» комбинаттың септелге-механиктиг цехиниң ажыл-ишчилери тураскаалдыг юбилейлиг чылды чедиишкиннерлиг доозкаш, тоску беш чылдың баштайгы хүннерин күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүн-биле эгелээн.

1970 чылда кылдынган ажыл-херекти быжыглап, чедип алган арга-дуржулганы улам байыдып, партияның ээлчеглиг съездизинге төлептиг ужуражыр дээш чарышты калбарткан.

Коллектив эрткен чылдың планын декабрь 25-те күүседир, онаалгадан ажыр беш муң рубльдиң продукциязын бээр хүлээлгени алган турган. Ону он бир айларда-ла 8 муң рубльге ажыр күүсеткеш, декабрь дургузунда пландан ажыр продукцияны берип, септекчилер эки ажылдаан.

Мастер Т. Кууларның удурткан септекчилер ээлчээ өскелерден шылгарап, пландан ажыр 22 муң ажыг рубльдиң продукциязын бүдүрген.

Цехке хамааржыр кислород станциязы, электросептелге участогу боттарының онаалгаларын эрткен чылын база ажыр күүсеткен.

Ак-Довуракта электростанцияның кол шидиинде дежурнайлап турар Лидия Ивановна Кузьмина ол бүдүрүлгеде үр-ле ажылдаан. Ооң күш-ажылчы оруу 1960 чылда аңаа турган дизельдиг станциядан эгелээн. Ооң башкарган приборларын дамчыштыр чыраан оттар Барыын-Хемчик районнуң суурларын үзүктел чокка чырыдып, ылаңгыя эрткен беш чылдың даалгаларын ажыр күүсеткен улуг ужур-дузалыг бүдүрүлге черлерин доктаамал ажылдадырын хандырып келген.

ЧУРУКТА: коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Лидия Кузьмина станцияның топ белдиринде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ШАҢНАЛДАР КОМИССИЯЗЫНДА

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында чечен чогаал, уран чүүл болгаш күүседикчи мергежилдиң талазы-биле Күрүне шаңналдарының комиссиязының хуралы дүүн болган. Комиссияның даргазы, Тыва АССР-ниң культура министри **М. С. Хомушкунуң** даргалаашкыны-биле болуп эрткен ол хуралга Күрүне шаңналдарының дугайында дүрүмну, комиссияның ажылын чугаалажып көрген. Ажыл планын база бадылаан.

Хуралга комиссияның секцияларын тургускан: чечен чогаал талазы-биле секция (даргазы **Ю. Л. Аранчын**), чурулга уран чүүлүнүң талазы-биле (**В. В. Журавлев**), музыка уран чүүлүнүң талазы-биле (**А. А. Панов**) болгаш театр уран чүүлүнүң талазы-биле (**А. К. Калзан**).

СЭКП-ниң XXIV съездизинге

СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

МОСКВАНЫҢ А. И. Ефремов аттыг «Кызыл пролетарий» заводунуң коллективи СЭКП-ниң XXIV съездизинге алдар кылдыр социалистиг хүлээлгелер алган. Кызыл-пролетаржыларның алган хүлээлгелери, ылаңгыя мындыг: дериглерни ажыглаарын экижидериниң, күш-ажылды организастаарын сайзыраңгайжыдарының болгаш бүдүрүлге мурнакчыларының дуржулгазын ажыглалга нептередириниң күсели-биле 1971 чылдың 1-ги кварталының планын хуусаа бетинде күүседир, пландан ажыр 120 муң рубль түңнүг продукция бүдүрүп үндүрер; күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1970 чылдың 1-ги кварталындаазындан 6,5 хуу бедидер болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң күсели-биле бүдүрүүшкүн хемчээлин немей өстүрериниң 96 хуузун хандырар база металл, электроэнергия, оттулар чүүл камнап алырын чедип алыр.

«Кызыл пролетарийниң» ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизинге алдар кылдыр чаа беш чылдың эгелээр чылының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарышты улам калбартырынче Москваның болгаш өске-даа хоорайларның бүдүрүлге черлерин кыйгырган.

* * *

МОСКВАНЫҢ Владимир Ильич аттыг, Ленин ордениниг болгаш Күш-ажылчы Кызыл Тук ордениниг электромеханика заводунуң коллективи СЭКП-ниң XXIV съездизинге белеткелдиң хүннеринде «Хүннүң-не — шалыпчы ажылдаар!» деп сорулга салгаш, 1971 чылдың 1-ги кварталынга онааштыр бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Ооң-биле чергелештир: сайгарып турар продукцияның хемчээлиниң планын хуусаа бетинде, март 29-ка уткуштур күүседир; ажылдаарының депшилгелиг 15 чаа аргазын шиңгээдип алгаш, чылда ооң күсели-биле күш-ажыл чарыгдалдарын 180 муң норма-шак хемчээлдиг эвээжедир шынар демдээн тывыскан кылыгларны бүдүрерин 30 хуу көвүдеткеш, бүдүрүп үндүрер продукциязының техниктиг сайзыраңгайжыдылгазының талазы-биле дески алыр хемчеглерни боттандырар; көдээге бээр, көжер чаа электростанцияларны бүдүрерин доктааттынган хуусаазындан үш ай эрте эгелээр дээш.

* * *

МОСКВАНЫҢ херекселдер бүдүрер «Калибр» заводунуң коллективи партияның съездизинге алдар кылдыр мындыг шиитпирлээн: ажыглалга чаа техниканы, ажылдаарының мурнакчы аргаларын нептередириниң, күш-ажылды, бүдүрүүшкүннү, эргелеп башкарар ажылды организастаарын сайзыраңгайжыдарының, иштики курлавырларны ажыглаарының күсели-биле 1971 чылдың 1-ги кварталының планын бүдүрүүшкүн хемчээлиниң талазы-биле хуусаа бетинде күүседир болгаш пландан ажыр 40 муң рубль түңнүг херекселдерни, приборларны бүдүрүп белеткээр; 1971 чылдың 1-ги кварталында чоннуң хереглел бараанын 132 муң рубль түңнүг ниикпе, а 1970 чылдың IV кварталындаазындан 12 хуу хөй кылдыр бүдүрүп белеткээр; күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эрткен чылдың чогуур үндезиндээзинден 5 хуу бедидер; 1971 чылдың 1-ги кварталында камнап алган материалдары-биле 3 хүн ажылдаар арганы бээр кылдыр электроэнергия болгаш материалдыг курлавырлар камнап алырын чедип алыр.

Калибржилер СЭКП-ниң XXIV съездизинге алдар кылдыр ажылдап тура кижи бүрүзүнүң хууда квартал планын 1971 чылдың март 15-ке уткуштур хуусаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарышты калбаа-биле организастаарынче кыйгырган.

(СЭТА).

Политиктиг агитация

Кижилер-биле кижизидилге болгаш политмассалыг ажылдың, ооң арга-хевирлерин билдилиг ажыглаарының талазы-биле көдээниң партия организациялары байлак дуржулгалыг апарган. Ол ажыл болза, ажыл-ишчилерниң ниити хуралдары болгаш политиктиг илеткелдер, беседалар болгаш лекциялар, ленинчи номчулгалар, тематиктиг күш-ажылды алдаржыткан айтырыг-харыы кежээлери, солун, сеткүүлдерни тус-тус кижилер болгаш коллективтиг номчууру, теоретиктиг болгаш номчулга конференциялары, радио дыңнаалары болгаш телевидение дамчыдылгалары, киночуруктар көөрү болгаш өске-даа хөй янзы хевирлерлиг. Оларның тус-тус кижилерге таарыштырган болгаш массалыг хевирлерин шын, таарыштыр тургузуп, кижи бүрүзүнге билдилиг чедирер херек.

Ажыл-ишчилерниң идей-политиктиг кижизидилгезинге политинформаторлар бөлүктериниң ролю улуг. Таңдыда «Революцияның чалбыыжы» колхозта политиктиг информация ажылын дөрт кол угланыышкын-биле чорудуп, партия организациязының секретары эш Никифор Кононенко даштыкыда болгаш чуртта болуушкуннар, колхозтуң кол экономизи эш Михаил Соломатов экономика, кол агроном, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады эш Ольга Чуева Советтер ажылы болгаш культура амыдыралының дугайын понедельник санында чонга информастап келген. Ук ажылдың тодаргай системазын ында ажылдап кылган. Колхозтуң партия комитеди ук бөлүктүң ажылын углап-баштап, ажыл-агыйның, районнуң, республиканың, чурттуң амыдыралындан алган көргүзүг сан-чурагайлар, фактылар-биле хандырып турар.

«Сүт-Хөл» совхозта эш Токпак-оол Сарыглар секретарьлаан партия организациязы көдээ ишчилерниң ортузунга политиктиг информация ажылын дээштиг болдурар, мурнакчы дуржулганы бүгү тала-биле нептередир сорулга-биле специалистер, салбырлар эргелекчилери, бригадирлер айда бир катап өөренир экономиктиг школаны ажыткан. Аңаа чүгле социалистиг экономиканың теоретиктиг болгаш практиктиг айтырыгларын өөредир эвес, ону ук ажыл-агыйның экономиктиг амыдыралы-биле холбап турар.

Республиканың хөй-хөй ажыл-агыйларында политинформаторлар бөлүктери-биле чергелештир, агитколлективтер чедиишкинниг ажылдап келген. Коммунистер-даа, партия кежигүнү эвестер-даа агитаторлар болуп ажылдап турар. Партия организацияларының секретарьлары, партком, партбюро кежигүннери ук коллективтерниң ажылын удуртуп турар.

Үстүнде адааныывыс «Сүт-Хөл» совхозтуң Оргу-Шөлде хойжу бригадазында партия бөлүүнүң удуртукчузу, республиканың Дээди Совединиң депутады, бригаданың агитатору эш Ооржак Дажы-Намчал ол партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседип келген. Ол хойжу бригада республикада мурнакчы коллективтерниң бирээзи болуп турары ынчангаш таварылга эвес-тир. А төрүүр чүс хойга онааштыр хойжу боду 135 хураганны ап, эш-өөрүнге эки үлегер-чижекти көргүскен. Ында Алдан-Маадыр салбырда партбюро агитколлективтиң, агитквартираларның ажылын боттуг удуртуп келген. Ооң түңнелинде салбырның дөрт хойжу бригадазының үжү Тываның мурнакчы хойжу бригадаларының аразында кирген. Он үш малчын өг-бүлени сууржуң амыдыралче кирген. Ажыл-ишчилерниң амыдыралының культурлуг деңнели, оларның политиктиг идепкейи бедээн.

Хову-шөлдерниң болгаш мал фермаларының ишчилериниң политиктиг өөредилгезин быжыглап, ону улам сайзырадырынга политшколалар, бөлгүмнер болгаш семинарлар эки дузалаар. Партия организациялары ол харыысалгалыг даалганы дуржулгалыг болгаш авторитеттиг коммунистерге, көдээ ажыл-агыйның специалистеринге, көдээ интеллигенцияның төлээлеринге, бүдүрүлгениң мурнакчыларынга хүлээдип турар. «ҮТКА 25 чылы», «Көк-Тей», «Саян» совхозтарда партия организациялары коммунистерниң болгаш кежигүн эвес активчилерниң политиктиг, экономиктиг өөредилгелерин шын организастаан.

Колхоз, совхозтарның партия организациялары ажыл-ишчилерни коллективизмге кижизидер, оларның эрге, хүлээлгелерин хандыр билиндирер, күрүнениң ажыл-херектерин башкаржырынга чаңчыктырар дээш доктаамал сагыш салып турар. Комсомол, профэвилел база ол ышкаш херээженнер, клуб чөвүлелдери, спорт болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары кижилер-биле ажылга хөй чүвени кылып болур. Ындыг болганда партия организациялары оларның ажыл-чорудулгазын углап-баштаар ужурлуг.

Көдээге политиктиг ажылдың бир кол айтырыы өзүп орар аныяк салгалды кижизидери болур. Оон хайныккан энергиязын, чогаадыкчы, тургузукчу идепкейин күш-ажыл, өөредилге-биле шын холбаштырар.

Партийжи ажылдың бо угланыышкынын чамдык партия организациялары амыдыралга дээштиг кылдыр боттандырып шыдавайн келген. «Совет Тыва» совхозта эш С. Доржу секретарьлаан парткомну ап көрээли. Ол партком хөй-ниити организацияларын дыка кошкак удуртуп турар. Политмассалыг ажылды эреңгей тургускан: агиткультбригада ажылдавастаан, лектор бөлүүнүң ажылы шуудаваан, агитквартираларда суртаал ажылы кошкак. Ынчангаш күш-ажылчы идепкей куду.

«Межегей» совхозтуң Успенка салбырында эш Валентина Караваева секретарьлаан партия эге организациязы ында сүт-бараан фермазының кызыл булуңун мурнакчы дуржулга солчулгазының ёзулугла одаа болдурган. Партийжи съездини төлептиг уткуурунче ажыл-ишчилерни кыйгырган лозуң, плакаттарны, стендилерни ында шевергин, көрүштүг кылган. Малчыннар ортузунга политмассалыг ажылды калбарткан. Тараажыларның болгаш малчыннарның социалистиг чарыжының түңнелдерин өй-шаанда үндүрүп, мурнакчыларны илереткеш, дуржулга солчулгазын организастап келген. Ынчангаш ук салбыр мал, чер ажылының продуктуларын бүдүрерин бедидер талазы-биле чүгле совхозта эвес, а районда дээре салбыр болуп келген. Ындыг политмассалыг, организакчы ажылдың эки үлегер-чижээн өске-даа партия организацияларының ажылының дуржулгазындан көрүп болур.

Партияның ээлчеглиг XXIV съездизинге чедир санныг хонук арткан. Коммунистерниң ол улуг чыыжы бистиң чурттувустуң амыдыралынга чугула болуушкун болуп артар. Совет чурттуң ажылчы чону ол төөгүлүг хүннү чаа-чаа күш-ажылчы тиилелгелер-биле уткуур дээш кайгамчык улуг сорук кириишкин, көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар. Партияның чон ортузунга агитас-массалыг ажылы ол кол сорулгаже угланган. Ону кайы хире дээштиг, чогаадыкчы ёзу-биле калбартып турар болур, ажыл-херектиң ниити чедиишкини оон улуу-биле хамааржыр деп чүвени партия организация бүрүзү хүлээп көөр ужурлуг.

Улусчу контроль

ШТАТТАН ДАШКААР АКТИВТИҢ ИДЕПКЕЙИН БЕДИДЕР

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1968 чылдың декабрь 19-тагы доктаалы-биле бадылаттынган, ССРЭ-де улусчу контроль органының Дүрүмүнде бөлүктерни болгаш постуларны ийи чыл болгаш, соңгуурун чурумчуткан. 1969 чылдың бирги кварталында Каа-Хем районнуң бүдүрүлгелеринге, колхозтарынга, совхозтарынга болгаш албан черлеринге болуп эрткилээн отчёт-соңгулдалыг хуралдардан партия кежигүнү болгаш кежигүн эвес мурнакчы, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг ажылчыннар, колхозчулар, албан-хаакчылар, пенсионерлер болгаш өг-бүле ээлери бөлүктерниң, постуларның контролёрларынга соңгутулаан.

Бүдүрүлгелерге, совхозтарга, колхозтарга болгаш албан черлеринге улусчу контрольдуң бөлүктериниң, постуларының отчёт-соңгулдаларын эртирер хуусаазы чоокшулап келген. Ындыг болганда штаттан дашкаар актив-биле чоруткан организастыг база тайылбыр ажылдарының чамдык түңнелдерин үндүрери чугула апарган.

Контроль органнарының ажылынга ажылчы чонну калбаа-биле киириштирер, хыналдага оларның ролюн бедидер сорулга-биле партия, совет органнарының удуртулгазы-биле районнуң улусчу контроль комитеди чамдык ажылды кылып чоруткан. 1969 чылдың февральда улусчу контролёрларның район чөвүлел хуралын эрттирген. СЭКП райкомунуң болгаш райкүскомнуң ажылдакчылары, партия организацияларының секретарьлары, ажыл-агыйларның болгаш албан черлериниң удуртукчулары чөвүлел хуралга киришкен. Хуралдың киржикчилери ССРЭ-де улусчу контроль органының Дүрүмүнүң болгаш улусчу контрольдуң бөлүктериниң, постуларының сорулгаларының дугайында илеткелдерни дыңнап, штаттан дашкаар активтиң идепкейин бедидер талазы-биле чугула саналдарны берген. Бо айтырыгларның талазы-биле коллективтерниң ниити хуралдары эртип, контролёрларның сорулгаларын база чугаалашкан.

Районнуң улусчу контроль комитеди бодунуң ажылынга ССРЭ-де улусчу контроль органының Дүрүмүн болгаш информастыг бюллетенин база Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитединиң доктаалдарын удуртулга болдуруп келген. Ажыл планын квартал санында тургузуп, комитеттиң хуралынга бадылааш, бөлүктерже, постуларже чорудуп, күүселдезин организастап келген бис. Чоруткан хыналдаларның түңнелин комитеттиң хуралдарынга чугаалажып көргеш, бөлүктерниң, постуларның даргаларынче чагааларны бижип турар бис. Комитеттиң кежигүннери, штаттан дашкаар инспекторлары контролёрлар-биле доктаамал харылзааны тудуп, арга-сүмени берип келген. Районнуң улусчу контроль комитединиң хуралдарының түңнелин тус черниң радиозунга дамчыдып турар. 1970 чылдың дургузунда радиога контроль ажылының дугайында 24 дамчыдылга болган, комитеттиң кежигүннери, штаттан дашкаар инспекторлары радио дамчыштыр чүвени чугаалап турарлар.

Бөлүктер болгаш постулар массалыг болгаш хевертен чоруткан хыналдаларга партия, совет, комсомол активтерин, специалистерни, мурнакчыларны киириштирип, түңнелин коллективтерниң хуралдарынга чугаалаштырып, четпестерни чайладыр хемчеглерни ап турар. Хову ажылдарының, мал чеминиң белеткелиниң, кышка уткуштур белеткел үезинде массалыг хыналдаларны боттандырып келген.

1970 чылдың январьда бөлүктер, постулар даргаларының, «Комсомолчу прожектор» штабтарының начальниктериниң болгаш партия организацияларының секретарьларының каттышкан семинар-чөвүлел хуралын эрттирген. Семинарга улусчу контроль органының Дүрүмүнүң болгаш бөлүктерниң, постуларның эрге-хүлээлгелериниң дугайында лекцияны комитеттиң даргазы номчаан. 1969 чылда улусчу контролёрларның чоруткан ажылының түңнелиниң, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга турскааткан социалистиг чарышка районнуң ажылчы чоннарының алган хүлээлгелериниң күүселдезиниң дугайында СЭКП райкомунуң секретары эш И. Юртаев илеткел кылган. Организас-массалыг хемчеглерни доктаамал чорудуп келгенивистиң түңнелинде штаттан дашкаар активтиң идепкейи бедээн.

1970 чылдың июльда СЭКП райкомунуң пленумунга улусчу контрольдуң бөлүктеринге болгаш постуларынга партийжи удуртулга дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Пленумга партия организацияларының секретарьлары, бөлүктерниң, постуларның даргалары киржип, штаттан дашкаар актив-биле ажылды сайзырангайжыдарынче угланган чугула саналдарны берген. Пленумнуң доктаалын партия организацияларының хуралдарынга тургузуп, улусчу контроль органнарынга партийжи удуртулганы экижидер хемчеглерни ажылдап кылган. СЭКП ТК-ның июль (1970 ч.) Пленумунуң доктаалын районнуң улусчу контроль комитеди контролёрларга хапызы-биле таныштырып, кодээ ажыл-агый талазы-биле чорудар хыналдаларның планын кылган.

Улусчу контроль органнарының штаттан дашкаар активтериниң идепкейин бедидер сорулга-биле коллективтерниң болгаш улусчу контролёрларның хуралдарынга СЭКП райкомунуң ажылдакчылары, районнуң улусчу контроль комитединиң кежигүннери илеткелдерни, лекцияларны кылып, хыналдаларны дээштиг болдурар дээш контроль органнарының ажылынче массаны эвилелдеп келген. Партия организациялары бар коллективтерде бөлүктерниң, постуларның даргаларында партия организацияларының секретарьларының оралакчылары ажылдап турар.

Хөй-ниитиниң ажылы болур контроль ажылын ак сеткилдиг күүседип турар активтер районда хөй. «Бүрен» совхозта Е. Поздерин, Т. Шнурова, А. Катийцева; «Октябрь 30 чылы» колхозта В. Чунарев, Е. Чигжит; «Бурунгаар» совхозта И. Даваалай, Д. Кызыл-оол; «Ленинчи орук» колхозта И. Никифоров, Д. Борисенко; «Кызыл тук» совхозта С. Мижит-оол, В. Белозеров; «Тиилелге» колхозта Н. Чимбин, А. Мусихин болгаш өске-даа боттарының ажыл-агый хүлээлгезинге мурнакчы, өскелерге үлегерин көргүзүп чоруур контролёрларны хөйү-биле адап болур. Штаттан дашкаар инспекторлар Н. Шипилин, А. Петухова, М. Сахарова, Е. Иванцова, В. Ташкин олар улусчу контроль органының ажылынга идепкейлиг киржип, хыналдаларны анализтиг кылып, контролёрларга практиктиг дузаны көргүзүп турарлар.

Чамдык ажылдакчыларның албан-дужаалын шын эвес ажыглап турарының, ажыл-агыйжы эвес чоруктарының дугайында контролёр эвес ажылчыннардан, албан-хаакчылардан медээлер улусчу контроль органнарынга кээп турар. Кээп турар медээлерниң изи-биле улусчу контролёрлар хыналда кылырга 1970 чылдың дургузунда районда колхозтарга, совхозтарга 12162 рубль самчыгдаттынып, төтчеглеттингени, ажылды үрей кылганындан күрүне бюджединге 1500 рубль кирбээни илерээн. 140 тонна цемент, 58,5 тонна тараа үрелип чытканын контролёрлар илереткеш, чогуур хемчегни алган.

Штаттан дашкаар активтер-биле ажылывыстың четпезинден, контролёрлар ажыл-агыйжы эвес чоруктарны өй-шаанда илеретпейн келген. Совхозтарда, колхозтарда машина-техниканың кадагалалы багай, мал чемин кайы хамаан чок төтчеглеп турар, малда улуг хоромча бар болбушаан.

Ажылчы чонну хыналдаже хаара тудар дугайында СЭКП ТК-ның декабрь (1965 ч.) Пленумунуң доктаалын районнуң улусчу контроль органнары ыракта-ла четче күүсетпейн келген. Бөлүктерниң, постуларның чамдык контролёрлары күш-ажылга мурнакчы, өскелерге үлегерин көргүзүп турар болза-даа, хыналдаларга киришпейн, ажыл-агыйжы эвес чоруктарның хажызы-биле эртип чоруурлар.

Хыналдаларының түңнелиниң, көзүлген четпестерни чайладыр хемчеглерниң талазы-биле коллективтерниң хуралдарынга улусчу контроль комитединиң кежигүннери, бөлүктерниң, постуларның даргалары эвээш информация кылып, ажылчыннарның, албан-хаакчыларның санал-оналын албайн турар. Улусчу контроль органнарының ажылындан үне берген контролёрлар орнунга өй-шаанда активтер киирип албайн келген бис. Улусчу контроль ажылынга активтерни калбаа-биле киириштирер төлээде, организас-массалыг ажылды районнуң улусчу контроль комитединиң ажылдакчылары күштелдирер ужурлуг.

Я. САВКИН,
районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

Көдээ чонга

Эрзин районнуң чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының ажыл-ишчилери боттарының мурнунга салдынган хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип, чоннуң чагыгларын өй-шаанда эки шынарлыг кылып берип турарлар. Бүдүрүлге планын күүседирин чедип алырда хамыктың мурнунда ажылдакчыларга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургузуп бээринче кичээнгейни салган. Ам 9 өрээлдиг чаа улуг бажыңда ажылдап турар бис. Бисте дааранылга, идик кылыр, чурук тырттар цехтер, парикмахерская ажылдап турар.

Оон ыңай «Коммунизмче орук» колхозта идик даарап, септээр салбыр база бар. Ниитизи-биле бистиң комбинадывыста 27 кижи санаттынып турар. Ыраккы одарларда малчыннарның чагыгларын ол-ла черинге хүлээп алгаш, айыткан хуусаазында күүседип, аппарып бээринге кичээнгейни доктаамал салып турар. Эрткен чайын район төвүнден 140 км ырак Качыкта малчыннарга комбинаттың ажылдакчылары ийи удаа четкен. Чыл дургузунда 32 удаа үнүүшкүннерни малчыннарже кылган бис.

Эрткен чылдың түңнелинде дааранылга, чурук тырттар цехтер, парикмахерская бедик көргүзүглерлиг болган. Партияның ээлчеглиг съездизинге уткуштур комбинаттың коллективи бедиткен хүлээлгени алган. Даараныкчылар М. Суван-оол, Д. Соян, А. Маскыр, И. Ховалыг, фотограф Д. Дүндүпей, парикмахер Б. Чымба, идик дааракчызы М. Нам-оол олар боттарының бүдүрүлге планнарын ай санында ажыр күүседип турарлар.

И. ОЙДУП,
чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының директору.

ЧУРУКТАРДА: Д. Дүндүпей комбинатка 1968 чылдан бээр ажылдап келген. Ол социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

Комбинаттың мурнакчыларының одуруунда Арамаа Маскыр (адаанда чурукта) база бар. Ол 1961 чылдан бээр чоннуң чагыын шынарлыг күүседип келген.

К. ЧООДУНУҢ фотолары.

Малчыннар өөредилгези

Малчыннарның зооветөөредилгезин чорутпайн чыткаш, мал ажылын эртемге үндезилеп чорудары болдунмас. Ону барымдаалааш «Улуг-Хая» совхозтуң № 3 салбыры бо ажылче чугула кичээнгейни салган. Малчыннарның билиг-мергежилин бедидер херекке зооветеринарлыг өөредилге улуг ужур-дузалыг. 1969 чылда малчыннар өөредилгезинче совхозтуң удуртукчулары база кол кичээнгейни салган дугайын 1970 чылдың төнчүзүнде болуп эрткилээн партия, профэвилел организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга демдеглээн. Бо организациялар болгаш совхозтуң дирекциязы ол ажылды улам экижидериниң талазы-биле хемчеглерни улам күштелдирген. Зооветөөредилгениң программазын 1970—71 өөредилге чылында доозарын шиитпирлеп алган. Маңаа хамаарыштыр кылып чорудар хемчеглерни ажылдап кылган. «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырында № 3 хойжу бригада эрткен 1969—70 өөредилге чылында 16 дыңнакчылыг турган болза, 1970—71 өөредилге чылында 18 кижи апарган.

Бөлгүмде Улуг-Арттың болгаш Сенектиң хойжулары өөренип турар. Олар эрткен чылын айда ийи удаа чыглып турганын ам өскерткен. Февраль айга чедир айда үш удаа өөренир, а февральдан эгелеп хой төрүй бээрин барымдаалааш, айда 2 удаа кичээл эрттирерин дугуржуп алганнар. Амгы өөредилгени эрткен чылда кичээл эрттирип турганы Сенекте малчын эш Насюрюннуң бажыңында эрттирип турар. Декабрь айда 3 кичээл эрткен. Ол бөлгүмнүң даргазынга эрткен-даа, бо-даа чылын Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Х. Дадар-оолду томуйлаан. Кичээлдерге хойжу бүрүзү өй-шаанда, доктаамал келген турар талазы-биле Улуг-Арт талазынга эш Дадар-оолду, а Сенек талазынга эш Бадыжыкты харыысалгалыг кылдыр бадылаан. Олар аразында база социалистиг чарыштыг.

Кичээлге идепкейлиг кээп турар эштер: Хапык-оол, Шөмбүл, Комбу, Макан, Шивидек олар болур. Эрткен кичээлдерге малды азырап-тежээриниң, ооң продуктулуг чоруун бедидериниң, продукцияның бот-үнезин чиигедириниң талазы-биле хемчеглер дугайында лекцияны ол салбырның зоотехниги эш Анна Күнгаа кылган. Райкомнуң агитация болгаш пропаганда килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы эш Митин бөлгүмнүң дыңнакчыларынга солун лекцияны номчаан. Эрткен кичээлдерге районнуң кино чериндин киноларны көргүзерин организастаан. Ооң-биле чергелештир кичээл хүннеринде автолавка аъш-чем, үлетпүр бараан-нарын садыглаарын организастаанынга хойжулар өөрүп турар. Кичээлдер болур хүннерни баш удур, кичээлдеп турар хүнде чарлап, келир кичээлде чүнү, кая өөренирин дыңнадып турары малчыннарның идепкейин көдүрүп турар. Ынчангаш олар кичээлдерге сонуургалдыг.

Бөлгүмнүң удуртукчузу эш Дадар-оол база бир чаа чүүлдү меңээ чугаалады. Чүл дээрге 1971 чылдың январьда бөлгүмнүң дыңнакчылары, мурнакчы малчыннар: Дунгар-оол Маадыр-оол, Ондар Бадыжык, Шыырапай Конгаажык оларның аалдарынга барып, оларның-биле дуржулга солчуруун баштайгы организастыг кичээлге дугурушкан. Ол дээрге өөредилге-биле практиктиг ажылды холбаштырар, мурнакчыларның дуржулгазын өөренир эң чугула херек-тир. Сенекте № 3 хойжу бригаданың коллективи СЭКП-ниң XXIV съездизинге ажыл-агый талазы-биле улуг көргүзүглерлиг ужуражыр дээш, бо хүннерде шудургу ажылдап турарлар.

О. ТАВАА.

Улуг-Хем район.

СӨГЛЭЭН СӨСТҮ ЭЭЛЭЭР

Кайда-даа ажыл-ла ажыл. Дүүнгүзүнден бөгүн, а даарта оон-даа бедик көргүзүглүг болурунга социалистиг чарыш кижи бүрүзүн улам сорук киирип турар. «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының коллективи эрткен юбилейлиг чылда алган хүлээлгезин хуусаа бетинде чедиишкиннииг күүсеткен.

Ниитиниң малы 1969 чылдыындан ыракта өскен, оон продуктулуу база бедээн. Чаш малды доруктуруп өстүрериниң көргүзүглери багай эвес. Төрүүр чүс башка онаалтыр 120 чедир анай, хураган алган С. Чүлдүм, Х. Дунгур-оол, С. Чанзан-оол ышкаш малчыннарны хөйнү адап болур. Ол ышкаш күрүнеге эът садарының планын ол салбыр 100 хуу, дүк планын 101 хуу күүсеткени база-ла малчыннарның бир демниг күш-ажылының түңнели болур.

Кудукта хойжу бригада бир башка онаалтыр 2 кг дүк кыргып алыр планын 2 кг 156 грамм кылдыр, өшкү бригадазы 650 граммның орнунга 746 грамм дүктү кыргып алган. Ол бригадаларның мал төлү өстүрериниң көргүзүү база багай эвес.

Хүр чыл ашкан, кужу семис малдың продуктулуу бедик, чаш төлү боткур, дүрген маңдыычал болур. Кыштагладыышкынны организастыг чорудар, ниитиниң малын менди, тодуг чыл ажырары-биле боттуг хемчеглерни баш бурунгаар алган. Кажаа турлаг септелгезин, сиген болгаш концентрат чемнерни белеткээрин хынамчалыг чоруткан. Салбырның мыйыстыг бода малы 19, хою 25, өшкүзү 21 коданда, амгы үеде эки кыштаглап турар.

Ам удавас мал оолдаашкыны массалыг эгелээр, чаш малды чидириг чокка хүлээп алырынга кажаа турлагны таарымчалыг болдурар, күштү кодан бүрүзүнге, ылангыя аныяктардан сакманщиктерни белеткээр. Бо талазы-биле партия организациязы организастыг болгаш политиктиг кижизидилге ажылын улам калбартып, комсомол, профэвилел болгаш херээженнер организацияларынга удуртулганы экижидип турар. Малчыннарга дузалаары-биле амгы үеде үш тракторну, бир автомашинаны быжыглап берген.

Тараа барда эът-даа, сүт-даа болур деп чугаалаары барымдаалыг. Юбилейлиг чылда салбырның тараа культуразының гектардан дүжүдү мурнуку чылдыындан 2 центнер көвүдээн, а суггаттыг шөлдерниң гектарынга онаалтыр 14 центнер тарааны ажаап алган. Бо талазы-биле Ш. Салчак, К. Дамдын, С. Чүлдүм ышкаш механизаторларның, Дуң Иргит, Шура Иргит ышкаш суггарыкчыларның мактаары чөптүг.

Юбилейлиг чылда чедип алган чедиишкиннерин быжыглавышаан, бо чылын оон-даа бедик көргүзүглүг болурунга кызыл-дагжылар бүзүрелдиг. СЭКП-ниң XXIV съездизинге алдаржыткан социалистиг хүлээлгезинде олар малды хүр, менди кыштагладырын, ооң чаш төлүн чидириг чокка ажаап доруктурарын хүлээнген. Хой болгаш өшкү бригадаларынга чаа 2-2 кажааларны кылыр, малчын бүрүзү 15 тонна сигенни белеткээр, чайгы семиртилгени үлегерлиг организастаар. Ол ышкаш мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планны чогуур үезинде чедиишкиннииг күүседир.

Часкы хову ажылынга бүгү тала-биле хынамчалыг белеткенир: урезинни арыглаар, ооң үнүш-дүжүткүр чоруун экижидер, машина-техника септелгезин график ёзугаар организастаар. Ол ышкаш 200 гектарга өдекти белеткээр, минералдыг чемишчидилгелерни чөп ажыглаар, чер ажылының культуразын бедидер дээш тараажы бүрүзү демисежир.

Ажыл-херек бүрүзүн кижилер, кадрлар кылып бүдүрер болганда, оларның ажылдаарынга, билиин бедидеринге, дуржулгазын байыдарынга «Тээли» совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел организациялары практиктиг хемчеглерни ап, агрозооветеринария өөредилгезин организастап турар. Кызыл-дагжылар алган хүлээлгезин күүселип, берген сөзүн ээлеп шылаар.

О. ОНДАР.

УРАН-ШЕВЕРЛЕРНИҢ БӨЛГҮМҮ

Хостуг шантарны чөп ажыглаарда өөредилге-кижизидилгелиг талазын көрүп организастаар ажылды Өвүр райпозунуң коллективинде эки эгелээн.

Коллективте уран-шеверлерниң бөлгүмүн организастаан. Амдызында он кижиден тургустунган бөлгүмде бухгалтерлер, садыгжылар, аныяк өскен хаара туттунган. Олар баштайгы теманы хеп аргылырындан, ону уран-шевер каасталга-биле кылырындан эгелээн. Херээженнер чөвүлелиниң даргазы, садыгжы, коммунист Ондар Анай ол бөлүктү удуртуп турар. Дузалакчы башкы, консультант кылдыр бухгалтерлер Анна Ойдуп биле Валентина Дамбарны быжыглаан.

Бөлгүм бичии уругларга джемперлерни, уктарны, холхавы аргылырын, хепти быжып даарарын практикалап, ооң теориязын ханы өөренип эгелээн. Өөредилгениң түңнелинде аныяктар, комсомолчулар аргылырынга болгаш даарап, бижарынга мергежип, бөлгүмнүң кижиге ажыктыын бүзүреп, ону тургусканынга өөрүшкүзүн илередип турар.

С. УСПУНДАЙ.

ЧҮТКҮЛДҮГ АЖЫЛЧЫН

1957 чылда Улуг-Хем ыяш ажыл-агыйынга Өвүр районундан Шыырап Хүргүл дээр 17 харлыг аныяк оол ажылдаар күзелин илередип чедип келген.

Бүдүрүлгениң баштаар чери ону ажылга хүлээп алгаш, ыяш цегинге ажылдаары-биле чоруткан. Аныяк ажылчыннарны эң баштай чоорту ажылга мергежидип, чаңчыктырар чурумну барымдаалааш, эгезинде аар-саар ажылдарга киирип каан. Шыырап аңаа бир ай хиреде ажылдааш, бодунуң күш-ажылга кызымаан чүткүлдүүн, сагылга-чурумнуун, чөпшүл, дыңнангырын көргүзүп, кандыг-даа ажылга доктаамал ажылдап болурун бадыткап көргүскен. Ынчангаш, ак сеткилдиг аныяк оолду дилген материалдар ылгап сорттаар цехке быжыглаан.

Шыырап Хүргүлдүң күш-ажылчы оруу эгелээнден бээр ам он үш чылдар билдиртпейн эрте берген.

Ам, Улуг-Хем ыяш ажыл-агыйның дилилге цегинге чеде берген кижи чудуктарны диңмит дааштыы-биле диле шаап турар пилорамаларның бирээзинде чудуктар дамчыдып бээр автоматчыткан тергежигеш кырында олурупкан, ону мергени-биле ооң башкарып турарын дораан-на эскерип каар.

Ол чүгле ол тергежигешти башкарары-биле кызыгаарланмас, оозундан дүже халааш, эжинге дузалажып, аваңгыр, шалыпкыны-биле бир-ле чүвени эде тырттып четтигипкен турар. Чүгле оон безин Хүргүлдүң кызымаа, эрес кашпагайы билдинер. Ажылдап келген чылдарының иштинде чылдагаан чок черге шак үзүп көрбээн. Сөөлгү чылдарда ол бодунуң мергежилин бедидеринче сагыш салып, пилораманы башкарарын шиңгээдип ап, пилорамщиктеп болурунуң документизин алган.

Шыырап Хүргүл бүдүрүлгеде улусчу дружинаның кежигүнү, дружинниктерниң хоорайга дежурныйлаашкыннарынга хөй удаа киржип, хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар харыысалгалыг херекке база идепкейлиг киржип келген. Ажылчынның төлептиг чоруун коллектив үнелеп көргеш, ону Хүндүлүг бижиктер, өртектиг белектер болгаш акша-биле хөй удаа шаңнаан. 1970 чылда ол Юбилей медалы-биле база шаңнаткан.

Кызыл хоорайның бүдүрүлгелеринде муң-муң ажылчыннарның бирээзи Шыырап Хүргүл ам ыяш цегинде кол пилорамщиктиң дузалакчызы болуп, партияның XXIV съездизинге чедиишкинниг ужуражыр дээш, соруктуг ажылдап турар.

В. САГАН-ООЛ.

Хөйнүң хөреңгизин самчыгдаар чорукту болдурбас

Эрткен чылдың төнчүзүнде Бай-Тайга райкүүскомнуң хуралынга районнуң совхозунда болгаш колхозтарында ниитиниң малын камгалап кадагалап турарының дугайында районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги К. Сарыгларның илеткелин дыңнаан. Районнуң ийи колхозунда болгаш «Тээли» совхозта ниитиниң малын дыка багай кадагалап турары аңаа илерээн.

Хөйнүң өнчүзү болур малды онча-менди камгалап кадагалаарынче кичээнгей салбааны-биле 1970 чылда колхозтар болгаш совхоз 106 муң ажыг рубльдиң когаралынга таварышкан. Моон кол-ла чылдагааны чүдел дээрге колхозтар баштаар черлери, совхозтуң дирекциязы, мал ажылының тускай эртемниглери мал ажылында кижилерниң харыысалгазын бедидеринче, ак сеткилдиг, кызымак кижилерни ол ажылга шилип алырынче сагыш салбайн турганында.

Мал кадарар кижилерни чогуур хуралдарга чугаалажып көрбейн, бот отчёттуг болурунуң дугайында олар-биле кээрэни чарбайн, коданнарда бар малдың санаашкынын ай бүрүзүнде чорутпайн, чүгле кижилерниң аскын барымдаалап турган.

Шак ындыг негелде чок чорукту ажыглап алгаш, мал кадарган кижилер малдың кадагалавыдын кошкадып, харын-даа черже ээн сүрүп келген. Ооң уламындан хөй-хөй баш малдар ис чок читкен. Оларны оор алганы, бөрү чээни-даа, кадарчы боду ажыглапканы-даа орта билдинмес. Оон аңгыда, чамдык кижилер хыналда чогун ажыглап алгаш, колхозтуң азы совхозтуң эки шынарлыг малын куду шынарлыг малга орнап, ындыг кажар арга-биле «олча-ажыкты» четтирип турар таварылгалар бар.

Хөйнүң малын чидирер, самчыгдаар чоруктар «Кара-Хөл» колхозта болгаш «Тээли» совхозта хөй болуп турар. Маңаа тодаргай фактыларны көргүзүп болур. «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырынга (эргелекчизи Ондар Хомус-оол) эрткен чылдың дургузунда 45 баш инек, 26 баш сарлык, 36 баш хөй ис чок читкен. Ол совхозка ниитизи-биле эрткен чылдың октябрь 1-ге чедир «ис чок читкен» мыйыстыг бода мал 71 баш, хөй, өшкү —208 баш, чылгы —68 баш болган. Бай-Тал салбырда сарлык кадарчызы С. Кан-оол 26 сарлыкты, инек кадарчылары Машин-оол 20, Доңгул-оол 25 инекти оскунган.

Оон аңгыда кадарчыларның аразында бот-бодунуң кадарган малын оорлажыр чоруктар база турган. Бай-Тал, Кызыл-Даг салбырларга мал кадарып тургаш, 40 ажыг баш шээр малды оорлааш, өлүрүп чип, садып саарып турган бөлүк оорлар илереттинген. Олар ам удавас шииттирикчиниң сандайынга олурар апаар.

Хөйнүң малының кадагалалын күштелдирер талазы-биле ажылды чер-чер Советтериниң кошкатканын бо фактылар тодаргай чугаалап турар-дыр. Шак мындыг эптежир арга чок четпестерни колхозтарның болгаш совхозтуң, көдээ ажыл-агый эргелелиниң удуртукчулары доп-дораан чайладыр ужурлуг.

Бай-Тайганың колхозтарында болгаш совхозунда бо дүвүренчиг байдалды дарый чайладыр, хөйнүң малын самчыгдаан кижилерни харыысалгага киирер болгаш чидирген малды төледир деп, райкүүском шииткирлээн.

С. СЕРИҢ-ООЛ.

ЧЭЭРБИ ЧЫЛДА

Ленинчи юбилейлиг чылдың төнчүзүнде Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозу тургустунганының чээрби чылын байырлап эрттирген.

— В. И. Ленинниң мерген угааныг ажылдап кылганы кооператив планының боттанганының бир херечизи Иймеге дөртен ажыг арат өрегеден каттышкан колхозчу бөлүк тургустунганы болур. Оон бээр 20 чыл болган— деп, колхоз баштаар чериниң даргазы М. М. Хунажык колхозчуларның байырлыг хуралынга чугаалаан. Бо аразында иймежилер кандыг-даа бергелерге торулбайн, чаа техника-биле чепсегленген, чырык, бай амыдыралдыг колхоз болуп быжыкканынга чоргаарланганын илергейлээн. Иймениң амгы кижилери колхоз тургузарынга, ону улам быжыдарынга үлүг-хуузун киирген М. Шаалый, О. Чүлдүм, О. Конгар-оол, М. Сүсүгбей, О. Хурбаа, М. Санмал ышкаш эштерни адагылаан.

Коммунистиг партияның сагыш салыышкынының ачызында колхоз ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң талазы-биле хөгжүп быжыккан. Ниитиниң малының бажы 1950 чылда 1240 турганындан ам 14.000 четкен, ооң иштинде шээр мал 12 катап өскен. Баштайгы чылында черни ажылдап кылырынга, аъттың 34 андазыны, 13 илиири, 18 терге, 22 шанак ажыглаттынып турган. Ам хөй санныг тракторларлыг, комбайннарлыг, кожуг машиналарлыг, склад, амбарлыг. Ол үеде каш санныг чуртталга бажыңнары турган черде ам узун, доора дургаар кудумчуларлыг Ийме суур өзүп сайзыраан. Ооң-биле кады ол колхозтуң Кызыл-Чыраа сүт-бараан фермазы, Сесегениң хову турлаа база сууржугаштар апарган.

Мурнуку чылдарны санаваска, колхоз сөөлгү беш чылда безин багай эвес көргүзүглүг болган. Мал өстүрер план күүсеттинген, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин: эътти 105 хуу, сүттү 99,7 хуу, дүктү 106 хуу, тарааны 251 хуу; а күрүнеге садарын: сүттү 101,9 хуу, дүктү 100 хуу, тарааны 120 хуу, эътти 95,7 хуу күүсеткен. Беш чылдың дургузунда 70 ажыг чуртталга бажыңын, 25 автомашинага гаражты, улуг складты болгаш уруглар садын, чаа контораны база өске-даа объектилерни туткан. Колхозта беш чылдың шалыпчыларының хүрээлени өскен.

Колхозчуларның культурлуг чаагай амыдыралы бедээн. Ооң-биле кады клуб, библиотека, школа, интернат, эмнелге пунктузу, кызыл-булуңнар, чунар-бажыңнар колхозчу ишчилерниң культурлуг, кадык чаагай чоруунга бараан болуп турар.

Ийме черниң кижилери күш-ажылчы чээрби чылының тиилелгелерин түңневишаан, ажыл-агый, культура тургузуушкунунда бар четпестерни айтып, ону чайладырының оруктарын сүмелешкен, курлавырларны, техниканы чөп ажыглаарын дугурушкан. Коммунистиг партияның ээлчеглиг XXIV съездизин күш-ажылчы чедиишкиннииг уткуур дээш колхозчулар чарышка киржип, улуг сорулгаларны салган.

Хурал сөөлүнде колхоз бүдүрүлгезиниң шолбаннарынга өртектиг шаңналдарны тывыскан. Чээрби чылга турскааткан солун программалыг концертке, спорттуң янзы-бүрү көргүзүглери уламжы берген.

М. СЕВЕН.
«Шынның» корр.

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анчыт Сой-Сүрүновна **Доңгак** —«Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Торгалан Айдыновна **Ооржак** —Ак-Довуракта таңныыл албанының ажылчыны.

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Артык-Олча Чанзановна **Күжүгет** — Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Очур Лаазырыновна **Куулар** —«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Хензиг-уруг Кузумчуковна **Ооржак** — Дөң-Терезин суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Суу-Хаа Дөңгүмековна **Доңгак** —«Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Домарчап Динбидековна **Күжүгет** — Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Татьяна Кузурмааевна **Ооржак** —«Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ангырбай Манмааевна **Мокур-оол** — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Достан Булугууновна **Монгуш** — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Шуру Комбужаповна **Ооржак** —«Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Чолдан Дүктүүн-ооловна **Салчак** —«Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Суур-Бараан Канчыыровна **Хомушку** — Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Евгения Ооржаковна **Шнайдер** — Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бичии-кыс Ыймааевна **Доңгак** —«Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Днима Сенденчиковна **Монгуш** —«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Илинчин Кадыг-ооловна **Монгуш** — Кызыл-Мажалыкта таңныыл албаның ажылчыны.

Картошка Санаевна **Ооржак** — Дөң-Терезин суурда өг-бүле ээзи.

Болат Сортай-ооловна **Ооржак** —«Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Мария Өктек-ооловна **Ооржак** —«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Дадармаа Дойбуухаевна **Пүрүжен** —«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Бора Хиликпиловна **Саая** —«Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Дагаа Нүржүтовна **Саая** —«Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Хопкур Өвей-ооловна **Саая** —«Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Бак-кыс Эренчиновна **Хертек** — Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Анай Донгураковна **Хомушку** — Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Салчак Очуровна **Чамыян** — Кызыл-Мажалыкта столовая ажылчыны.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сеңмит Санчыевна **Монгуш**—«Искра» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ондар Дажыевна **Даңзы-Белек** —«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Дутпаа Ондар-ооловна **Куулар** —«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Сүге Седенчаповна **Метке** — Алдан-Маадыр школазының ажылчыны.

Ханды-Сүрүн Дүптеновна **Монгуш** — Чыраа-Бажы суурда өг-бүле ээзи.

Чолдаан Мамын-ооловна **Монгуш** —«Искра» колхозтуң колхозчузу.

Барымаа Чүгүртүевна **Ондар** — Сүт-Хөл суурда өг-бүле ээзи.

Сенди-Сюрюн Бады-Баировна **Ондар** — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Түң-Серен Каржыковна **Ондар** —«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Сайын Даш-ооловна **Сат** —«Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Быштак-Кара Көкпештеевна **Куулар** — Алдан-Маадыр суурда өг-бүле ээзи.

Межер Хунай-ооловна **Куулар** —«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Анзал Ундан-ооловна **Монгуш** —«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Манзат Санчыевна **Монгуш** —«Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Сандан Сүсүгбейовна **Монгуш** — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Айлымаа Санчыевна **Ооржак** —«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Илгиновна **Халбый** —«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Панчат Адар-ооловна **Күжүгет** — Сүт-Хөл суурда өг-бүле ээзи.

Чигир Шыыр-ооловна **Куулар** —«Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Бопукай Мартан-ооловна **Монгуш** —«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Доржу Дөрбет-ооловна **Монгуш** —«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Елена Аскак-ооловна **Монгуш** — Чыраа-Бажы суурда өг-бүле ээзи.

Ичин Дамбаевна **Монгуш** — Шеми суурда өг-бүле ээзи.

Марта Сереновна **Монгуш** — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Хамааты Хүрең-ооловна **Монгуш** —«Искра» колхозтуң колхозчузу.

Чимит Намчалыковна **Монгуш** —«Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Хажыт Манзайовна **Ондар**— Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Чуруш Апаяновна **Ооржак** — Алдан-Маадыр суурда өг-бүле ээзи.

Сорулга Сотпаевна **Сарыглар** —«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Ичин-Хорлуу Чүлдүмовна **Сат** —«Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Белек Шалыгыровна **Тюлюш** — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Алдын-Хавак Кара-Баштыговна **Ховалыг** —«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Билзит Мартааевна **Ховалыг** —«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Уйнуушка Сүүр-ооловна **Ховалыг** — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Хорлуу Тамчатовна **Ховалыг** —«Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Александра Достай-ооловна **Монгуш** — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Бора Мокурашовна **Монгуш** —«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Кызыл Билитиевна **Монгуш** — Хайыракан суурда өг-бүле ээзи.

Сыгыртаа Уйнукпановна **Монгуш** — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Хажытпаа Эдер-ооловна **Монгуш** —«Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Ханды Монгушовна **Монгуш** — Хайыракан суурда өг-бүле ээзи.

Биченей Ажакайовна **Ондар** —«Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Отукай Былдаковна **Ондар** —«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Чолдак-көк Чыласовна **Ондар** —«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Дүктүг Кыскай-ооловна **Ооржак** — № 463 мехколоннаның ажылчыны.

Карбы Санчы-Ламаевна **Ооржак** — Алдан-Маадыр суурда өг-бүле ээзи.

Сайын Дамааевна **Ооржак** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Киштековна **Ооржак** — Бора-Тайга школазының ажылчыны.

Ханды Сандыкаевна **Ооржак** — Чадаана АТБ-ниң ажылчыны.

Борбак Күдер-ооловна **Сарыглар** — Чадааның хлеб заводунуң ажылчыны.

Маажыкпан Ивановна **Сат** —«Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Орус Биче-ооловна **Сат** —«Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Орус Доржуевна **Сат** — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

КАА-ХЕМ РАЙОН

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Үжүймаа Салчаковна **Иргит** —«Октябрь 14 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Хөвенмей Сымановна **Саак** —«Тиилелге» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Васса Васильевна **Гоева** — Дерзиг-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Бичикмаа Начиновна **Тембирел** —«Совет Тыва» совхозтуң ажылчыны.

ӨВҮР РАЙОН

Тос уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Мамызаа Чемитейовна **Монгуш** —«Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Картыыш Хоюг-ооловна **Ооржак** —«Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Долуй Лопсан-Чүлдүмовна **Ооржак** —«Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Көк-кыс Тюлюшовна **Шожал** — Торгалыг суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дүктүг-Эник Даржаевна **Куулар** —«Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Дарый Манзайовна **Монгуш** — Торгалыг суурда өг-бүле ээзи.

Сачыы Дамбы-Сюрюновна **Монгуш** —«Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Кара-кыс Сагаан-ооловна **Тюлюш** —«Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дадар Дүжээпеновна **Дарынчак** —«Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Александра Борбаковна **Доңгак** —«Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Күске Комбуй-оолвна **Кыспай-оол** —«Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Сесекова Чүлдүмовна **Монгуш** —район прокуратуразының ажылчыны.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ранса Седен-Намчыловна **Монгуш** — Хандагайты суурда өг-бүле ээзи.

Бүрүткел Төмүровна **Ондар** —«Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Достак-кыс Мынчыковна **Ооржак** —«Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Көк-кыс Мынчыковна **Ооржак** —«Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Көк Калзановна **Ховалыг** —«Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кара-кыс Иргитовна **Баазаң** —«Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Сагаан Сандыковна **Оюн** —«Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Шимит Биче-ооловна **Мажирмаа**—«Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сенденмаа Чорбааевна **Кыргаастай** —«Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Хаяши Чоодуевна **Уштулаң** —«Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1970 чылдың декабрь 28.

ДЕЛЕГЕЙ бо хүннерде

Шахтёрларның чедиишкини

ПРАГА. (СЭТА). Тушимицеде бора хөмүр-даштың «Бржезно» дээр чаа улуг шахтазы ажыглалда кирген. Аңаа ажылдың баштайгы хүнүнде 1.500 тонна хөмүрдашты каскан. Бо чылын шахта нииттизи-биле барык 2 миллион тонна хөмүр-дашты бээр ужурлуг. Одаар чүүл-биле ажылдаар «Тушимице» дээр, ийи миллион киловатт хире нийти күчүлүг электростанциялардан тургустунган улуг энергетиктиг комплексти одаар чүүл-биле ол шахта хандырар.

Сөөлгү чылдарда чаа шахталарны ажыглалга кииргени, ажылдап турар шахталарны чаартканы хөмүр-даш тывыын элээн көвүдедир арганы берген. Эрткен чылын Чехословакияга эң хөй дээн хөмүр-дашты — 103 миллион тоннаны алган болза, Чехословакияның чаа беш чылының баштайгы чылында 105 миллион тонна хөмүрдашты казып алырын планнаан.

Дүргедеткен темпилер-биле

БУДАПЕШТ. СЭТА-ның корреспондентизи А. Семеновтуң дамчытканы:

Венгрияның социалистиг индустриализациязының программазын амыдыралда чедиишкинниг боттандырып турар. Бежен чылдарда безин үлетпүрнүң бүгү ажылчыннарының чартык кезии хирези найысылалга мооңнеттинген турган болза, ам үлетпүрде ажылчыннарның үштүң ийи кезии өске хоорайларда ажылдап турар.

Шаанда чурттуң үлетпүр чуруунга чок турган Эстергом, Сомбатхей, Дебрецен болгаш өске-даа он-он хоорайлар ам чугула үлетпүр төптери болу берген.

Дөртку беш чыл планын боттандырып эгелээн бо чылда шаанда хожудаңгай чораан районнарга үлетпүр хөгжүлдезиниң чорудулгазы улам дүргедээр. Венгрияның Альфельд дээр улуг девискээриниң областарынга хөгжүлде улам дүрген болур. Беш чылдың чылдарында аңаа 22—25 муң ажылчын ажылдаар чаа бүдүрүлгелерни тургузар бодап турар. Совет Эвилели-биле кызыгаарлашкан Сабольч-Сатмар областы хөгжүдеринге онза кичээнгейни салыр. Үжен хире улуг үлетпүр бүдүрүлге боттарының салбырларын аңаа тургузар.

Венгрияның он тос облазының он биринге үлетпүрнү дүрген хөгжүдерин беш чыл планының үезинде индустриализацияның программазында баш бурунгаар көрген. Ол областарга үлетпүрнү хөгжүдериниң төпчүткен фондузун тургускан. Беш чылдар дургузунда ол сорулгаларга 1,4 миллиард форинтини чарыгдаар дээн.

МАР. Улан-Баторнуң делгелге залдарының бирээзинге мындаа чаа моол археологтарның ховар тывыглары-биле моол найысылалдың чурттакчылары танышкан.

ЧУРУКТА: бо даш үлгүүр Архангай аймакта «Долон мод» деп черге казылдалар үезинде тывылган. Ук бурунгу кылыг VIII чүс чылда бүткен деп, эртемденнер угаазылап турар.

МОНЦАМЭ—СЭТА-ның фотозу.

Катап эгелээн

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң чиңгине секретарының Чоокку Чөөн чүкте тускай төлээлекчизи Г. Ярринг Чоокку Чөөн чүкте чөрүлдээни тайбың таарыштыр шиитпирлээр талазы-биле бодунуң төлээ хүлээлгезин күүседирин албан ёзузу-биле катап негээн.

Г. Ярринг Израильдиң КНО-да доктаамал төлээлекчизи Текоа-биле ужурашкан. Ооң даразында КАР-ның доктаамал төлээлекчизи эз-Зайят-биле ужурашкан.

◆

Допчузу-биле

ГАВАНА. (СЭТА). Журналистерниң делегей организациязының VII конгрези ында ажыттынган. Бүгү диптерден 300 хире делегат болгаш хайгааракчы ооң ажылында киржип турар.

* * *

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Ам Румынияда 20,4 миллион кижи чурттап турар деп, Аджерпрес агентилел дыңнаткан. Сөөлгү беш чылдарда чоннуң немелде өзүлдези чылда ортумаа-биле 1,3 хуу болган.

ВДР-НИҢ ҮЛЕТПҮРҮ

ХАНОЙ. (СЭТА). Ханойнуң чурт үлетпүрүнүң 39 бүдүрүлгези чыл планын 101,62 хуу күүсеткен. Бо бүдүрүлгелер калбак хереглелдиң бараннарын бүдүрүп үндүрерин 1969 чылдыы-биле деңнээрге, 25,6 хуу көвүдеткен.

Хайфоннуң чуртта эң улуг цемент заводу чыл планын хуусаазындан 8 хонук эрте күүсеткен.

«Бангзань» шахта хөмүр-даш тывыының планын 4,5 хуу ажыр күүсеткен.

Химия чемипчидилгелер бүдүрер заводтуң коллективи продукцияны бүдүрүп үндүрериниң планныг даалга-биле деңнээрге, 14,3 хуу көвүдеткен дугайында медээ Вьетчи хоорайдан келген.

ДАЙЫНЧЫ ЧЕДИИШКИН

ХАНОЙ. (СЭТА). Парлалганың хосталга агентилелиниң дыңнатканы-биле алырга, 1970 чылда хосталганың Улусчу чепсектиг күштери болгаш чоң Тэйнгуен девискээринге дайынчы улуг чедиишкиннерни чедип алган. Четче эвес медээлер-биле алырга, олар дайзынның 30 муң ажыг солдадын чыскаалдан үндүрген, ооң иштинде 5100 америк шериг албанныглар бар, 419 самолётту болгаш вертолётту дүжүр аткан, 1885 шериг машиназын болгаш шеригниң өске-даа хөй техниказын узуткаан.

Эрткен чылда Тэйнгуен орук харылзажылгаларынга, ылаңгыя № 19 орукка улуг тулчуушкуннар болгулаан. Дайзын Камбоджада бодунуң шериглерин ол орукту дамчыштыр хандырып турар. Патриоттарның таварыштырган согуушкуннарының түңнелинде Анкхе биле камбоджа кызыгаар аразында оруктарга америк-сайгон шериглер 4 муң ажыг солдадын болгаш 1140 шериг машиназын оскунган.

Эрткен чылда Тэйнгуенде чүс-чүс «стратегтиг суурларны» үрегдеп, элээн каш чүс-чүс муң чурттакчыны хостаан. Янзы-бүрү черлерде улусчу-революстуг эрге-чагырганың органнарын тургускан деп, агентилел дыңнаткан.

Антиамериканчы хөөннер кедерээн

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сайгонда, Чулайда болгаш өске-даа мурнуу-вьетнам хоорайларда антиамериканчы көдүрлүүшкүннерниң чалгыы, кадыг-дошкун дерзии хемчеглер турзажок, улам кедереп турар.

«Юнайтед стейтс ньюс энд буорлд рипорт» журналдың корреспондентизиниң Сайгондан бижээни болза, антиамериканчы көдүрлүүшкүннер чаа чылдың бүдүүзүнде онза дендеп барган турган. Декабрь 29-та мөөңнешкен студентилер кывар холуксаалыг шилдерни болгаш даштарны Сайгонда америк шериг автобузунче, америк болгаш мурнуу-вьетнам шериг полициязынче октаан. Чыскаалчылар президент Никсоннуң дүрзү-чуруун Сайгонга өрттеткен. Бир кафеже октаан граната-биле үш американы өлүрген болгаш чедизин балыглаан.

Бо саннар чүнү чугаалап турарыл?

...Сөөлгү дөртен чылдар дургузунда АКШ-та бир кижиден тыртар үндүрүглер чылда ортумаа-биле 23 доллар 16 центиден 962 доллар 28 центиге чедир көвүдээн.

...Чыл бүрүде Швецияда бүдүрүлгеге кемдээшкин болур таварылгалар 150.000 чедир боол турар, бүдүрүлгеге 400 хире кижи өлүр, а 2.000 чыгам кижи инвалид апаар деп, швед телеграф бюрозу дыңнаткан.

...Англияда кем-херек үүлгедиглерниң саны үргүлчү көвүдеп турар деп, «Дейли мейл» солун айыткан. Солуннуң медээлери-биле алырга, чуртта кем-херек үүлгедиишкиннериниң нити саны 1930 чылда 147.000-дан 1970 чылда 1.560.000-га четкен.

(СЭТА).

Агрессчи сорулга-биле

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың камгалал министри Мелвин Лэйрд сургаалдалыг чорук кылып, Мурнуу Вьетнамче болгаш Таиландыже аъттаныпкан. Пентагон төлээлекчизиниң чарлааны-биле алырга, штабтарның начальниктер комитединиң даргазы адмирал Томас Мурер, камгалал министриниң дузалакчылары Уоррен Наттер, Дэннел Хенкин Лэйрдти үдеп чоруур.

Албан ёзузунуң медеглээни-биле алырга, Лэйрдтиң Мурнуу Вьетнамга баары ында «байдалды үнелеп көөрү»-биле, «вьетнамчыдылганың» бакка сурагжаан политиказын боттандырары-биле холбашкан.

Камгалал министри орук аайы-биле Парижке баар болгаш Вьетнам талазы-биле чугаалажыышкыннарда америк делегацияның кежигүннери-биле ужуражырын планнаан. АКШ-тың пропагандазы Парижке болур ужуражыышкынны Вьетнамга тайбың таарыштыр шиитпирлээшкинге АКШ-тың «сонуургалдыының» херечизи болур дээр хоозун бодалды нептередирин оралдажып турар. Ынчалза-даа Лэйрдтиң бо чоруушкуну тайбың таарыштыр шиитпирлээшкинниң аргаларын дилеп тыварындан ырак болгаш Вьетнамда америк агрессияны үргүлчүлеп, калбартырынче угландырган милитаристиг сорулгаларны салган.

Чамдык тайылбырлакчылар Лэйрдтиң Мурнуу Вьетнамга болгаш Таиландыга баарын АКШ-тың Мурнуу-Чөөн Азияда чаа дайын «күжениишкиннериниң» эгези кылдыр көрүп турар. Хайгааракчыларның бодалы-биле алырга, Лэйрд калбарып турар агрессияга америк «эвилелчилериниң» киржирин улам көвүдедирин чедип алыр сорулга-биле оларже чаа ыйыышкынны кылырынга ону база ажыглаар.

Эчис сорулга — чаңгыс эп

АММАН. (СЭТА). Иорданияның премьер-министри Васфи Телль парламентиге программа медеглелин кылып, аңаа чазактың иштики болгаш даштыкы политиказының сорулгаларын айыткан.

Васфи Телль ылаңгыя чурттуң иштики чаңгыс эвин чедип алырының эргежок чугулазын айтып, иордан эрге-чагыргалар биле Палестинаның удурланыышкын организацияларының аразында харылзааларны таарыштыр шиитпирлээриниң каир болгаш амман дугуржулгаларын бүрүн боттандырарынче бодуунуң чазааның чүткүлдүүн медеглээн.

Даштыкы политика талазы-биле чазактың сорулгазы болза, израиль агрессияга удур демиселдиң херээнге бүгү араб чурттар-биле харылзааларны быжыглаары база билчирин болгаш дем кадып хөделирин чедип алыры болур деп, премьер-министр демдеглээн. Ооң ужурунда иордан чазак дөрт араб күрүнениң федерациязын тургусканын деткип, ол федерацияны араб чаңгыс эпче орукка базым кылдыр көрүп турар дээрзин Васфи Телль чугаалаан.

Дерзии шиитпир

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Соңгу-барыын университеттиң эрге-чагыргалары (Иллинойс штат) дайынга удур студентилер шимчээшкининиң активчилери үжеп херээжен студентини университеттиң нити чурттаар бажыңындан шөлүп үндүрер дугайында айтыышкынны берген. Бо дерзии шиитпирни америк университеттерде «өске бодалдыгларны» истеп сүрериниң АКШ-та калбарган кампаниязының база бир илерели кылдыр ында көрүп турар.

Эрткен чылдың майда херээжен студентилер Камбоджаже америк шериглерниң халдаанынга болгаш Кент университединге студент аныяктарның митингизин боолаашкынга удурланыышкынның демдээ кылдыр студентилерниң массалыг ажыл соксадыышкынын баштаан.

Премьерниң минниишкини

ТОКИО. (СЭТА). Японияның премьер-министри Э. Сато министрлер кабинединиң хуралынга чүве чугаалаан. Өртектер өзүлдезиниң айтырыын шиитпирлээри берге боор турар деп, миннир ужурга ол аргажоктан таварышкан. Чүгле эрткен чылда безин Японияда баштайгы хереглелдиң эргежок чугула бараанның өртектери ортумаа-биле 7,3 хуу аартаан. Ылаңгыя чем продуктуларның болгаш хептиң өртээ, хоорай болгаш демир-орук транспортунга чоруурунуң, медицина хандырылгазының төлевири онза аартаан.

◆

ЧАА УЧАСТОК

ПРАГА. (СЭТА). Пардбица хоорайда нефть ажылдап кылыр завод 32 километр узун дурттуг нефть дамчыдылгазы-биле совет нефтини чоокта чаа бир-ле дугаарында алган. Ук дамчыдылга делегейниң «Найырал» дээр улуг нефть дамчыдылгазы-биле заводтуң хүлээп алыышкын станциязын тудуштурган.

Ооң мурнунда бо заводче демир-орук-биле нефть сөөртүрүнге бирээзинде-ле 60 улуг цистерниг аар чүък сөөртүр 210 состав чыл бүрүде негеттинер турган.

◆

Аграр реформазы

ЛИМА. (СЭТА). Чурттуң соңгу-чөөн Лорето биле Сан-Мартин департаментилеринде помещиктерниң 11 муң гектар нити шөлдүг элээн каш эжелел черлерин хавырган. Чазактың декредин ёзугаар бо хавырган черни аграр реформазын чорудар талазы-биле эргелелдин эргезинге шилчидип бээр.

Бо чылын аграр реформазын элээн дүргедеткен темпилер-биле чорудар дээн. Келир ийи чыл дургузунда дөрт миллион гектар ажыг черни 150 муң тараачын өг-бүлеге шилчидип бээр дээрзин албан ёзузу-биле чарлаан.

БО ЧУРАГАЙЛАРНЫ ДЕҢНЕШТИРИП КӨРҮҢЕР

ЧОННУҢ КАДЫЫНГА КОГАРАЛДЫГ КАМНАЛГА

АКШ-тың чазаа 8 күрүне госпиталын болгаш 30 клиниканы «камналганы барымдаалааш», хаар дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Ол дугайын кадык камгалал, чырыдыышкын болгаш социал хандырылга министри Э. Ричардсон дыңнаткан.

«Федералдыг бюджеттиң онза дүшкүүрлүүнүң» байдалдарында» чазак «медицина дузаламчызын чогуур деңнелге хандырар аргазы чок» дээр чүве-биле ол бодалды шынзыдарын министр оралдашкан.

Бо дээрге, кажан Ак бажың америк чоннуң эрге-ажыктарының күсели-биле «камналганы» ап турарының ырак-та-ла баштайгы таварылгазы эвес-тир. Чоокта чаа президент Никсон ылаңгыя ажыл чоктарга чамдык кезик дузаламчы көргүзер дугайында база эмчилерни белеткээринге акша-хөреңгилерни үндүрүп бээр дугайында хоойлу төлевилелдерин хоруп кааны ону база айтып турар.

9 МИЛЛИАРД—МЕДИЦИНА ДУЗАЛАМЧЫЗЫНГА

Совет чазак 1971 чылда чүгле медицина албан черлериниң ажаалда-тежээлинге болгаш күш-дамыр культуразын хөгжүдеринге безин 9 миллиард ажыг рубльди үндүрүп берген деп, ССРЭ-ниң кадык камгалал министри академик Б. В. Петровский дыңнаткан. 1970 чылда күрүнениң медицина дузаламчызынга чарыгдалдары 1965 чылдыы-биле деңнээрге, дөрттүң үжүнге көвүдээн.

Эрткен беш чылда чүгле чаа эмнелгелерни болгаш клиникаларны тудуп, ажыглалга кииргениниң база эргилерни алгыртканының күсели-биле безин эмнелге четкизи 260 муң хире эмнелге орунун алган.

Совет чазактың шиитпирин ёзугаар чоокку чылдарда чурттуң янзы-бүрү районнарынга, ылаңгыя ооң чөөн районнарынга болгаш Барыын Сибирьге эмнелгелерниң болгаш клиникаларның четкизин улам калбартыр дээн. Ооң иштинде кайзы-даа муң оруннуг 31 клиника эмнелгези, дүрген дуза чедирериниң 17 улуг эмнелгези, элээн каш онон тускайжыткан медицина албан черлери бар. Оларны шуптузун ада-чурттуң болгаш даштыкы бүдүрүлгениң эң болбааазын техниказы-биле дерир.

1965 чылдың эгезинде ССРЭ-ге 550 муң ажыг эмчи ажылдап турган. Ам олар — 670 муң хире. Бо беш чылда бедик мергежилдиг эмчилерни база эвээш эвести белеткээр.

(СЭТА).

С. Т. Хакимов — РСФСР-ниң Күрүне шаңналдыг

ЧУРТУНУҢ ЁЗУЛУГ ХАМААТЫЗЫ БОЛУР

«Ленинге Кокушкино суурнуң тараачыннарының чагаазы», «Ленинниң кыйгырыын ёзугаар», «Ленин-биле сеткил-сагыжым чугаалажып тур мен» деп шүлүглелдери болгаш сөөлгү чылдарда чогааткан шүлүктери дээш С. Т. Хакимов 1970 чылда РСФСР-ниң Күрүне шаңналы — М. Горький аттыг шаңнал-биле шаңнаткан.

...Сабгат Тазиевич Хакимовтуң бажыңының соңгаларындан хөй каъттыг бажыңнарлыг бөгүнгү Казань — Владимир Ильич Ленинниң аныяк үе шаанын хоорайы көстүр.

— Ильич дугайында баштайгы шүлүүмнү парлалгага үндүргенимден бээр үжен ажыг чыл эрткен. Ооң соонда ол темага хамаарыштыр үр үе дургузунда чогаал-даа биживейн келдим. Дайынга чордум, Курск бөтпээнге болган тулчуушкуннарга кириштим. Келир үеде бижиир шүлүктеримниң маадырлары болур кижилерни чогум-на аңаа, дайылдажыышкыннар шөлүнге көрүп алган мен. «Ленинниң кыйгырыын ёзугаар» деп шүлүк ынчалдыр тыптып келген.

Владимир Ульяновтуң баштайгы шөлүлгезиниң дугайында чогаал бижиир деп бодап алгаш, бир кышты өттүр Кокушкино суурга барып келген мен. 1887—1888 чылдарда Ильичиниң кыжык чорупт турган черлеринге баргылаан мен. Хөй-хөй хоочун чурттакчылар-биле чугаалажып, суурнуң ол ыраккы эрткен чылдарын болгаш бөгүнгү үезин сонуурганчыг, чечен сөстерлиг кылдыр чогаалга бижип көргүзерин хөй удаа бодап келген мен. Ол сорулга «Ленинге Кокушкино суурнуң тараачыннарының чагаазында» чедип алдынган деп бодаар-дыр мен. РСФСР-ниң Күрүне шаңналы-биле демдеглеткен өске чогаалдарымның санынга ол шүлүглелдиң база киргенинге кончуг өөрүүр-дүр мен. Ол шүлүглел революция баштыңчызының төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болганынга уткуштур Москвага парлаттынып үнген юбилейжи чыындыы чогаалдарым номунда кирген — деп, шүлүкчү чугаалады.

— Ленинчи тема амыдыралдың боду-биле дөмей, эгээртинмес — деп, Сабгат Тазиевич ооң ынай чугаалады. — Ындыг чогаалдарны ам-даа хөй-хөй чогаалчылар биле шүлүкчүлер бижиир. Чажырбас мен. Мээн чамдык бодалдарым база бар. Бодаар, дилеп тывар мен...

Көдээ бызаңчы кижи оглу Хакимов чажындан тура орустар-биле, татарлар, чуваштар-биле болгаш марилер-биле аралажып келген. Ынчангаш ооң чогаалдарының маадырлары — аңгы-аңгы улустарның төлээлекчилери. Ооң чижээ «Кадыр чалымнар ажылдыр» деп шүлүглел. Автор аңаа «Найырал» деп нефть дамчыдылгазының тудуун бижээн. Ону аңгы-аңгы националдыг кижилер тудуп тургускан. Оларның аразынга татар Халида турган. Маадырны амыдыралдан көрүп алгаш бижээн: ол ам Татарияның нефть тывыжында ажылдавышаан, чаа-чаа дамчыдылга орубтарын тургусчуп турар. Хакимов номчукчуларынга бодунуң чаңгыс чер чурттуу улуг шүлүкчү болгаш демократ Габдулла Тукайның, Курск бөтпээнге болган уттундурбас тулчуушкуннуң маадырларын база чугаалап берген. Ооң эвээш эвес шүлүктери ырлар болу берген. «Төрээн чурт», «Даң бажында», «Шылагзыныг» болгаш өске-даа ырлары шынап-ла чоннуң ырлары апарган.

— Шүлүкчү быжыг партийжи турушту ээлээр, чуртунун хамаатызы болур, ооң салым-чолунга, улузунуң салым-чолунга харысалганың улуг хуузун бодунга хүлээнип алыр — ыдыктыг хүлээлгелиг — деп, Сабгат Тазиевич чугаалады.

А. ДЬЯЧЕНКО
(СЭТА-ның корр).

Казань

Чаак үлетпүрнүң бүдүрүлгелери чаа 1971 чылдың бүдүүзүнде чонга кандыг-кандыг чаа бараанннарны бүдүрүп бергенил? Ылаңгыя, хаакчылар биле конькичилерге Ленинградтың трикотажчы бүдүрүлге каттыжыышкынының аргыкчылары кайгамчык база бир «кышкы» белээн сунган. Олар чоон кылдыр синтетээн удазыннардан коя джемперлер, жакеттер бүдүрүп эгелей берген. Чиик, чылыг ол кылыгларны спортка сонуургалдыглар чарашсынып турар.

«Кызыл үш-булуңчу» каттыжыышкын садып алыкчыларга аажок хереглээчиг, бедик ээжектерлиг херээжен сапожкалар бүдүрүп эгелээн. Каттыжыышкынның коллективи эрткен чылын планындан ажыр бөрык 100 муң ээжеш коя идикти бүдүрген.

Чаа чыл — өг-бүлелер байырлалы, ынчангаш кижилерниң хөй кезии ону бажыңнарынга өңнүктери-биле кады эрттирген. Байырлалдың телевидение дамчыдылгаларын хөй-хөй кижи «Рекорд-В301» маркалыг ак-көк экрандан көрген. Бедик шынарлыг ол чаа телевизорну бүдүрүп үндүрерин Воронежтиң «Электросигнал» заводу чедип алган.

Кутаисиниң электромеханика заводу садыг организацияларынга сайгарар кылдыр чаа «Комфорт» деп электроконвекторун саналдаан. Ол прибор ажыглаттынгыр болгаш бүдүрүлге оран-саваларын чылыдарынга аажок таарыжыр. Ол чаа хевирлиг, ажыгаалга иделгелдиг, камналгалыг.

Горькийниң чурт иштиниң үлетпүрүнүң эртем-шинчилел институдунуң уран кылыглар телевилээр салбыры автотуристерге бээр кончуг чараш савалар бүдүрүп эгелээн.

Чурукта: «Электросигнал» заводтуң чаа шуушттурулга шугумун көрүп турарыңар бо-дур. «Рекорд-В301» телевизорларны таарыштыр эдип турар кижи заводтуң ажылдакчызы А. Гончаров.

В. Кожевниковтуң фотозу.
СЭТА-ның фотохроникалы.

АЖЫКТЫГ АРГА

Башкының дуржулгазы

Сорулга салып турган өөредири өөреникчиниң сагыш-бодалын, бот-тускайлаң чоруун сайзырадырынга улуг ужур-дузалыг арга болур. Бо айтырыгны шын, чогуур деңнелге шиитпирлээри башкының арга-мергежилинден, кичээл бүрүзүнге чогаадыкчы ёзу-биле белеткениринден, программада материалдарны белениинден бергезинче чоорту үнелеп тургузуп алганындан улуг хамаарылгалыг. Ук айтырыг бистиң школаларда ам-даа үзе шиитпирлеттинмейн турар. Амыдыралда тургустунуп турар элээн хөй методиктиг талаларны үндезини-биле өөренип көөр чүве болза, мону үзе шиитпирлеп алыры чиик ийик. Чижээлээрге, математика кичээлинге чогаадыкчы бодалгалар, оларны шиңгээдип алыры, баштайгы билиглерге даянгаш катаптаары дээш оон-даа өске талаларны ажыглаар.

Сорулга салып турган өөредириниң кол бөдүүн аргалары айтырып, тайылбырлап, быжыглап, түңнел кылып турда ооң боттанылышкынын чедип алыр дээрзин сан башкылары билир. Мону чорударда беседа методун ажыглаары эң чугула. Бүдүн бодалга, чижектерни бодаарда, теоремаларны сорулга салып турган өөредирде, бо арганы ажыглаары чугула. Ындыг-даа болза тема бүрүзүн сорулга салыр арга-биле тайылбырлаар дээр болза ол шын эвес. Сайгарып турары бодалганы бодаарының аргаларын болгаш онзагай тургузуун тодарадып, чоорту шиилчир арганы тодаргай, билдингир кылдыр ажыглаар. Бо айтырыгларны ийи аңгы чижекке көргүзерге-ле четчир.

Алдыгы класска геометрияга өөренир «Үш-булуңчуктуң дециниң үш демдектери» деп тема бар болгай. Оларны өөренип эрткен соонда, «Булуңнуң биссектрисазын «Шынзыдып турган тургузары», «Бердинген булуңга деңг булуңну тургузары» деп темалар таваржыр. Үш-булуңчуктарның дециниң демдектерин болгаш булуң деп чүл, биссектриса деп чүл деп айтырыгларга даянгаш, ол теманы сорулга салып турган, өөреникчилерге билиндирип болур. Үш-булуңчуктарның дециниң демдектерин билир уруглар оларның дузазы-биле циркуль, шугумну ажыглап турган, бердинген булуңга деңг булуңну тургузуп шыдаар бе деп сорулганы класс мурнунга салыр. Баштайгы билиглеринге үндезилеп, ону канчаар кылырын өөреникчилер бергедээшкин чокка күүседиптер. Ону шак ынчаар күүсеткен соонда булуңнуң биссектрисазын тывары чиик.

Ийиги чижекке сан кичээлинге дараазында чижектерни бодаарының аргазын ажыглап турары-биле көргүзүп болур.

$$\frac{4\frac{1}{2}+6\frac{3}{4}-3\frac{8}{11}-2\frac{3}{11}}{(2\frac{1}{4}\cdot\frac{1}{9}-3\frac{1}{9}:\frac{3}{28}):\frac{2}{5}}+\frac{94.2\;.\;7,2}{47,1\;.\;0,9}$$

Мону кылырда башкы класстан мындыг айтырыгны салыр:

— Бо чижекти эң-не кыска, эптиг арга-биле канчаар бодап болурул?

Шала кошкак өөреникчилер кылдыныгларны дес-дараалашкак чурум ёзугаар кылырын саналдаар. Ындыг таварылгада он бир кылдыныгны хары угда күүседир апаар. Мындыг арга салдынган сорулганы күүседип шыдавас болганда ажыктыг эвес ышкажыл. А чамдык өөреникчилер мынчаар харылаар.

$3\frac{8}{11}+2\frac{3}{11}$ болгаш $4\frac{1}{2}+6\frac{3}{4}$ дээр болгаш ийиги үүрмек санны хурааптар дээр. Ол черле шын болгаш чөптүг аргадыр. Сес кылдыныгны күүседирге чижек бодаттынар болгаш кыска, эптиг-даа. Бо-ла чижекти оон өске арга-биле-даа күүседип болур.

Сорулга салып турган өөредириниң ажыктыг түңнелдери бо-дур.

М. ДАМДЫНЧАП

Кызыл хоорай.

Ховар тывыг

Тянь-Шань сыннары сөөлгү муң-муң чылдарның дургузунда бедип келген. Ооң «бижимелдери» бадыткалы тывылган. Ол даглар системазының соңгу талакы сыннарынга төөгү мурнунда үеде чурттап чораан чурукчунуң хаяга чуруп каан дүргүлелдери турганын Казах ССР-ниң Эртемнер академиязының шинчилел кылып чораан эртемденнери тып алган. Ол чуруктар далай деңнелинден ам дөрт муң метр бедик даг кырында. Бо үеде ол черлер — кончуг улуг «доштуг куржагның» — чүс-чүс километр дурттуг даг меңгилериниң бир кезии. Баштайгы амыдырал үезинде чурттап чораан аймактарның «бижимел» истеринге таваржы бээрин Алма-Атаның ол эртемденнери бодавайн-даа чораан.

Чуруктарда таңмылап турар бичии кижи дүргүлери биле Хүн илдең көстүп турар. Казах ССР-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү Г. Г. Мусабаев ховар дээн ол тывыгның тургустунган үезин бистиң үевистиң мурнунда үшкү беш муң чылдар дээн. Хаяга дүргүлээн ол чуруктар тургустунган беш муң чыл мурнунда үеде ук дагларның девискээри амгы мөңге меңгилер шугумундан муң ажыг метр куду турган деп, ол эртемден угаазылап турар.

АЛМА-АТА.
(СЭТА-ның корр.).

Чолаачыга сүме

«ЗИЛ-130» маркалыг автомашиналар бистиң республикавыска чыл бүрүде хөйү-биле кээп турар. Ол машиналарның кабиназының мурнуку шили улуг болганындан болган чок-ла бусту бээр.

Ындыг байдалда канчаарыл деп айтырыг тургустунуп кээр. Бузулган шилди 4—5 миллиметр кылын соңга шили-биле солуп алыр арга бар. Эрги шилдиң турган чериниң солагай талазындан эгелеп шилдеп эгелээр. Аңаа 165, 140, 210, 360, 140 болгаш 145 мм. хемчээлдиг шилдерни эптеп тургузар. Шилдерниң уштарын резина-биле көвеглээш, 1,5 мм кылын каң пластинка-биле ээрилдеп турган быжыглаар.

Шилдерниң ортаакызын, турар чериниң хемчээлин көрүп турган, эң сөөлүнде кезип эптээри чугула.

Кестинген шилдер аразында хос черлерни трактор шилиниң кыдыын дуглаар резина-биле быжыглап алыр.

Түс-түс шилдерни эптел турган кылган кабина шили быжыг болгаш соок эрттирбезин практика бадыткаан.

И. ОЛДЫРЕВ,
инженер.

НАРЫН АЙТЫРЫГ

«Шын» солунунуң арыннарынга өг-бүлеге уруглар кижизидилгезиниң талазы-биле материалдар парлаттынып тураты эки-дир. Бижикчилерниң аразында ада-иелер, башкылар-даа бар. Башкы кижи болганымда аңаа хамаарыштыр дуржулгамдан чамдык чүүлдерни чугаалаксадым.

Уругларның келир үези өг-бүлениң шын кижизидилгезинден улуу-биле хамааржырын амыдырал бадыткап турар. Ынчангаш аныяк салгакчыларны кара чажындан-на эгелеп, бир дески бүгү талалыг кижизидери чугула. Маңаа хамаарыштыр чүнү чугаалап болурул? Ада-иелер уругларының өөредилгезинче сагыш салып турза-даа, чогум кижизидилгезин уттуп турарлар. Моон ужурундан дээди эртемниг инженер азы кым-даа апарза коммунистиг мөзү-шынарга чаңчыктырып кижизиттинмээн болур. Ындыг кижилер мораль талазы-биле дүрген бузалычал, кижилерге ээлдек-эвилең эвес, чүгле бодун тоглунуп чоруур. Мындыг чоруктар канчап тыптып келирил дээрге, кижини бичиизинден-не таптыг кижизитпээниниң уржуу-дур.

Урут-дарыын чагыы сургаарда оваарымча чок чүүлдерни ада-иелер кылып турарлар. Орта хамаарыштыр чижектерден көргүзейн.

Ангыр-оолдуң өөредилгези класста тергиин деп санадып турар. Кады олурар эжинге ол болган чок-ла хөөрей бээр.

«Бөгүн база беш алдым! Ам үш дугаары боор тур эвес бе? Үш чедерге авам шаңнал кылдыр көпеек бээрин аазаан чүве». Ада-иезиниң аазаашкынынга өөрээн оол өөредилгезинге үргүлчү кызар. Каш катап беш алырга «шаңнаар» дээн болдур, ооң саны чеде бээрге, Ангыр-оол ада-иезинден «өрелеп» эгелээр. Өөредилгези экижип турарынга амыраан авазы оглун «бажың ажыр» шаңнап-ла турар. Ынчалза-даа оглунуң аажы-чаңынга алыскак, шынчы эвес чорук бодарап турарын олар эскербес.

Бешки классчы Кара-оол кичээл соолунде бажыңынга чедип келгеш, далаштыы аажок чемненип олурарын эскерип кааш, авазы айтырган.

— Кайнаар далажып олурарың ол, оглум?

— Класывыс суур погааннадылгазынга киржир деп башкы чугаалаан чүве. Ынаар далажып олур мен, авай.

— Ынаар баргаш чоор сен ону, оглум! Ооң орнунга кичээлинге белеткенип ал!

— Чаңгыс мен барбазымга хоржок-ла болгай.

— Ажырбас. Бажың аараш чыттым деп мегелептер сен!

Мындыг сургаал чаш кижини кандыг орукче аппарып болурул? Бирээде, мегечи, былдамыш аажы-чаңның чогум-на үнүп кээр дөзү ол. Ийиде, хөй-ниити ажылындан оспаксыраар, бодунуун хөй-ниитиниинден артык үнелеп чоруур кижи болуру чайлаш чок.

Бо үстүнде ийи чижек шупту ада-иелерде эвес-даа болза, ийи-чаңгыс эптерде ам-даа бар болдур ийин. Ол «ийи-чаңгыстың» уржуу өскелерге аажок дээштиг боор, өг-бүлеге эки кижизиттинген уруглар ындыг багай аажы-чаңны өөрүнден өттүнүп алыр таварылгалар тургулаар. Ынчангаш уругларның өг-бүлеге кижизидилгези эң-не харысалгалыг дээрзин ада-ие бүрүзү билзе чогуур.

М. АЛДЫН-ООЛ,
башкы.

Таңды район.

СУД ЗАЛЫНДАН

ЧӨПТҮГ ШИИТКЕЛ

Владимир Увангур моон мурнунда кемниг херек үүлгеткеш, хоойлу ёзугаар шииттирген кижи, ынчалза-даа оон чогуур түңнелди үндүрбээни база катап көстү берген.

Тес-Хем районнуң улус суду ооң үүлгеткен херээн чокта чаа көрген. Истелге болгаш суд чорудулгазының үезинде Увангурнуң кемниг херек үүлгеткениниң чамдык чылдагааннарын илереткен: ол хөй-ниитиге ажыктыг ажыл кылбас, эвээш эвес үеде арагалаашкынче сундугуп, корум-чурум үрээрин болдуруп келген. Ооң ада-иези оглунуң кижизидилгезинче сагыш салыр хамаанчок, харын-даа боттары доктаамал ажыл кылбас, арагалаарынга хандыкшылдыг кижилер болган.

В. Увангур бо удаада «Тес-Хем» совхозтуң Ү.-Шынаа салбырынга ада-иезинге дузалажып турган, назы четпээн оол Василий Чоодуну элзедип алгаш, хамааты А. Кууларның шоочалыг бажыңын үреп киргеш, ооң идик-хевин, өске-даа эт-севин оорлаан. Улус суду арагачы оорну РСФСР-ниң Кеземче Хоойлузунуң 210 база 144 чүүлүнүң II кезээ-биле 4 чылда хосталгазын казып, шиитпирниң шыңгыы чурумнуң чериинге эрттирер кылдыр шииткен.

Д. МИЖИТ,
районнар аразының прокурору.

ӨӨРҮН ЧЕТТИРГЕННЕР

Улуг-Хем районда Жданов аттыг совхозтуң Ийи-Тал деңгем девискээрлиг, мал ажылдыг салбыры болур. Ында шээр малдың 21 кезек коданнарында малчыннар ниитиниң малын кыштан хүр ажырар дээш, шудургу ажылдап турар. Ол бүгү малчыннарга почта чедиреринге хүннүң-не 80 километр ажыг узун орукту эртер апаар. Бо ажылга 5 чыл улаштыр Степан Ламажап ак сеткилдиг ажылдап, малчыннарның солун чагыдгаларын, чагаа-бижиин чогуур өйүнде чедирип турар.

Хар назыңы дөгүй берген почтачызынга малчыннар өөрүп четтиргенин илередип турарлар.

Б. ШАКТАР-ООЛ.

АК-КӨК ЭКРАНГА

ЯНВАРЬ 7-ДЕ

МОСКВАДАН

18.05 — Информастыг дамчыдылга. 18.30 — Кинопанорама.

КЫЗЫЛДАН

20.00 — Дамчыдылгалар программазы. 20.03 — «Даштыкы чурттарда». Хроника, медээ, тайылбыр. 20.18 — «41 чылда олуруп шаажылаан». Хроника документалдыг кино. 20.28 — «Экономиктиг билиглерниң университеди». Дамчыдылга. 20.58 — «Дүүн, бөгүн, даарта» (орус дылга. 21.08 — Чарлалдар, рекламалар. 21.10 — Кыска концерт.

МОСКВАДАН

21.30 — Сөөлгү медээлер. 21.35 — Уран чүүл фестивалы. «Орус кыш». 22.30 — «Миллионнарның ленинчи университеди». «План болгаш эгелекчи чорук». Күш-ажылды таарыштыр планнаары. 23.00—01.00 — Баскетбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА — «Динамо» (Тбилиси).

АГААР

Бөгүн республикага хар чаар. Хат кошкак. Агаарның температуразы даглыг черлерге 8—13, артканнарынга 15—20 градус соок болур.

Кызылга онза өскерлиишкин чок, булуттагылап каап турар хүн болур. Хат кошкак. Агаарның температуразы 18—20 градус чедер.

Редактор К. Н. ДИНГА.

КИНО

ЯНВАРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Том Сойерниң ужуралдары» 10.15, 12, «Буруу чоктар» (аргентин фильм) 13.45, 15.40, 17.35, 19.30, 21.25 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «№ 5 «Орленок» деп киночыынды 12, «Ак флюгер» 13.10, 15, 16.50, 18.35, 20.20 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга кино-чуруктар 9.20, 12.25, «Кичээнгер, язы мелегей» 10.40, 13.45, «Сөөлгү хүннер» 15.45, 17.35, 19.25, 21.5 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эрги, мырыңай эрги тоол» 11.30, 13.15, «Кара тюльпан» 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Хып турар хаяларның эртинези» 11, 14, «Оорлаттырган» 18.20 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Аквалангилер суг дүвүнде» 14, «Дева сылдыстарның адаанда» 18.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Чоон чук эргилдези-биле» 18, «Аас-кежиин күзедивис» 20 шактарда.

Ажыл бүрүзү дөмей. Кандыг-даа ажыл кылып турагаш, ооң-биле чонунга эки барааан боор чоруурлар хүндүткелдиг. «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хаван ажаакчызы Байыр-оол Кара-кыс бодунуң чогум-на ындыг мөзүзү-биле чаңгыс чер чурттугларының хүндүткелин чаалап алган. Ол ам 6 чыл ажыт үениң дургузунда хаван ажаакчылап ажылдап турар. Эрткен үеде Кара-кыс багай эвес күш-ажылчы түңнелдерни чедип ап, кады ажылдап турар өөрүнге ажылгыычи үлегерин көргүзүп келген. Бо хүннерде ол ажаалдазында хаван оолдарын шыңгыы хайгааралда тургузуп, оларны меңди, семис, күштүг кылдыр өстүрүп турар.

Ооң ажылдап турар звенозунуң кежигүннери эрткен беш чылдың сөөлгү шиитпирлиг чылы — 1970 чылды эки түңнелдерлиг дооскан. Эрги чылдың эгезинде кижи бүрүзү чаш хаван бүрүзүнге онаапштыр хонукта 350 грамм немелде деңзини алырын херек кырында 400—450 грамм чедирген.

ЧУРУКТА: аныяк ветсанитарка Людмила Карпова биле Б. Кара-кыс чаш хаванны сыкыртып турары.

В. МОЛЬБИНИН фотозу.

Айтырыңар, харылап бээр бис

ЭКИ КАДАГАЛАП, КАМНЫГ ЭДИЛЭЭР

Транспорт чепсектерин бээриниң болгаш ажыглаарының үезинде кандыг чиигелделер туруп болурун азы болбазын солун дамчыштыр тайылбырлап бээрин дилеп, инвалидтер редакцияга чагааларны бижип турар. Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозунуң инспектору эш Ф. А. ЛЕГОСТАЕВТИҢ кыска тайылбырын моон адаанда парладывыс.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак дайын инвалидтеринге болгаш өске-даа хевирлерниң инвалидтеринге таарымчалыг байдалды тургузуп бээр дээш кичээнгейни салып келген болгаш моон соңгаар-даа салыр. Ада-чурттуң Улуг дайынының инвалидтеринге, шериг албанныг болгаш өске-даа хевирниң инвалидтеринге биче литражтыг «Запорожец» деп хол-биле башкарар автомобильди өске кижиге сатпас болгаш башкартпас кылдыр, 10 чыл хуусаага эдилээри-биле халаска бээри 1969 чылдан эгелээн.

Республиканың Эмчи-күш-ажыл эксперт комиссиязының медицина дүрүмү ёзугаар тодарадылгазын ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозу бадылааның барымдаалап автомобильди бээр. Дайын инвалидтери болгаш шериг албаныгларының иштинден өске хевирлерниң инвалидтери 1964 чылга чедир халаска алган моторлуг тергелерин азы чиигелделиг алган хол-биле башкарар автомобильдерин доктааттынган хуусааларындан ажыр эдилээн болза, «Запорожец» деп автомобильди халаска ап болур. Моторлуг тергени эдилээр хуусаа 5 чыл, хол-биле башкарар автомобильди эдилээр хуусаа 10 чыл. Ындыг болганда транспорт чепсектериниң эки кадагалап, камныг эдилээри негеттинер.

«Запорожец» деп автомобиль алыр дугайында инвалидтерниң билдириишкиннерин болгаш өске-даа документилерин республиканың Социал хандырылга министерствозунуң чанында хөй-ниитиниң комиссиязы сайгарып көөр болгаш күш-ажыл кылырынга база хөй-ниитиниң ажылдарын күүседиринге инвалидке транспорт негеттинер барымдаалар бар болза, ээлчег ёзугаар автомобиль бээрин сүмелээр. Автомобиль башкарарының шынзылгазы инвалидте херек кырында бар болза, шиитпир ёзугаар келген автомобильди республиканың Социал хандырылга министерствозу тывсыр.

Ада-чурттуң Улуг дайынының болгаш Совет Армияның инвалидтери, а ол ышкаш шериг албанныг өске-даа инвалидтер моторлуг тергелерни халаска алыр. Медицина дүрүмү ёзугаар республиканың Эмчи-күш-ажыл эксперт комиссиязының тарадылгазы-биле моторлуг тергелерни социал хандырылга органнары тывсыр эргелиг.

Транспорт чепсээ күш-ажыл инвалидинге ыяап-ла херек апарган таварылгада, өртээн 40 хуу чедир чиигеткеш, моторлуг тергени садар эргени автономнуг республикаларның социал хандырылга министрлеринге тывыскан. Ол чурумну бистиң республикада боттандырып турар. Чажындан тура инвалидке халас азы чиигелделиг өртек-биле моторлуг тергени бээр эргени РСФСР-ниң социал хандырылга министринге чөпшээреп турар. Долу өртээ-биле «Запорожец» болгаш «Москвич-408» автомобильдерни инвалидтерге садар эргени Автономнуг Совет социалистиг Республикаларның Социал хандырылга министрлеринге тывыскан.

Дайын инвалидтеринге халаска берген «Запорожец» деп автомобильге он чыл иштинде бир катап капитал септелге кылыр, ынчаарга бергениниң соонда алды чыл эрткенде септелге кылыр апараа, эвилел республиканың бюджелинде көрдүнген социал хандырылгазының күсели-биле күүседир. Дайын инвалидтеринге халаска азы чиигелделиг өртек-биле берген моторлуг тергелерге капитал септелгени социал хандырылга органнарының херецгизиниң күсели-биле берген үезинден эгелээш 5 чыл иштинде чаңгыс катап чорудар. Беш чыл четпээнде күрүне күсели-биле септелге кылбас.

Медицина көрүлдезиниң түңнелинде транспорт чепсээ дереглей берген, транспорт чепсээн башкарар эргелиг инвалидтер долу өртек-биле моторлуг тергени садып алыр эргелиг. Моторлуг тергени халаска бээр азы садар дугайын инвалидтер чурттап турар черлеринде социал хандырылга органнарындан айтырып билип ап болур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: киилдизиниң 35-24, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи агый киилдизиниң 21-47, үлетүр киилдизиниң 22-64, чагаа база совет рияның 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75
Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда амыдырал киилдизиниң 37-13, культура киилдизиниң 23-54, көдээ ажыл-тургузуг киилдизиниң 41-27, информация киилдизиниң 20-60, бухгалтер-телефончу долгаар.
Солун неделяда 6 катап үнер
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тывының ном үндүрер чериниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 1.). ТС — 22011.